

**Kütahya Mebusu Yusuf
Cemil Bey'in Günlüklerinde
Millî Mücadele Dönemi'nde
Ankara
(Önemli Günler, Kutlamalar
ve Halkbilimsel Unsurlar)**

**Ankara During the War of
Independence in the Diaries
of Kütahya Deputy
Yusuf Cemil Bey (Important
Days, Celebrations and
Folkloric Elements)**

Ahmet Demircan

Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Günlüklerinde Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara (Önemli Günler, Kutlamalar ve Halkbilimsel Unsurlar)

Ahmet Demircan*

Özet

Yusuf Cemil Bey Birinci Mecliste Kütahya'yı temsil etmiş bir mebusumuzdur. 1868'de İzmir'in Kınık kazasında dünyaya gelmiş, 9 Mart 1924'te Ankara'da vefat etmiştir. 1920'de Kütahya'dan mebus seçilerek Meclise katılan Yusuf Cemil Bey 1914-1924 yılları arasında günlük tutmuştur. 1920-1924 yılları arasındaki günlüklerini Ankara'da kaleme almıştır. Yusuf Cemil Bey Ankara günlüklerine her gün hava durumunu yazmakla başlamıştır. Ankara pazarının ve ekonomisinin durumu, çeşitli insan manzaraları, dönemin siyasi olaylarına, idarecilerine ve mebuslarına dair yorumlar, Meclisin işleyişi, yapılan resmî törenlerin tasviri, yabancı temsilcilerin ziyaretleri, halk inanışları, kendi kişisel yaşamı günlüğün temel konularıdır. Şiirleri ile Simav ve Kütahya günlüklerinde de olduğu üzere Ankara günlüklerinde de sosyal hayata dair gözlemler ön plandadır. Fakat yeri geldiğinde dönemin siyasî, askerî ve ekonomik olaylarını günlüğünde çekinmeden eleştirmiştir. Yusuf Cemil Bey'in günlüğü, dönemin canlı bir tanığının gözünden bilgi aktarması bakımından tarih araştırmacıları için dikkate değer bir belgedir. Bu yazıda Yusuf Cemil Bey'in Ankara günlüğünden hareketle önemli günlerin nasıl gerçekleştiği ve bu bağlamda yapılan kutlamalar, merasimler ile halkbilimsel unsurlar konu edinilmiştir. Buradaki temel amaç Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'i ve Ankara günlüğünü tanıtmak ve günlüğün tutulduğu tarih aralığı olan 1920-1924 yılları arasındaki Ankara'nın sosyal ve siyasi hayatına ışık tutmaktır.

Anahtar Kelimeler

Yusuf Cemil Bey, Birinci Meclis, Ankara, Millî Mücadele, Halkbilim

---

* Doktora Öğrencisi, Dumlupınar Üniversitesi, ahmetdemircan43[at]gmail.com, ORCID: 0000-0002-6466-8945

Ankara During the War of Independence in the Diaries of Kütahya Deputy Yusuf Cemil Bey (Important Days, Celebrations and Folkloric Elements)

Abstract

Yusuf Cemil Bey was a member of parliament who represented Kütahya in the First Parliament. He was born in 1868 in Kınık, İzmir, and died in Ankara on March 9, 1924. Yusuf Cemil Bey, who was elected as a deputy from Kütahya in 1920 and joined the Parliament, kept a diary between 1914 and 1924. He wrote his diaries between 1920-1924 in Ankara. Yusuf Cemil Bey began his Ankara diaries by writing the weather every day. The main subjects of the diary are the state of the Ankara market and economy, various human landscapes, comments on the political events of the period, administrators and deputies, the functioning of the Parliament, descriptions of official ceremonies, visits of foreign representatives, folk beliefs, and his personal life. As in his poems, Simav and Kütahya diaries, observations on social life are at the forefront in his Ankara diaries. However, when necessary, he criticized the political, military, and economic events of the period in his diary without hesitation. Yusuf Cemil Bey's diary is a remarkable document for historical researchers as it conveys information through the eyes of a living witness of the period. In this article, Yusuf Cemil Bey's Ankara diary is the subject of how important days were realized and the celebrations, ceremonies, and folkloric elements in this context. The main purpose here is to introduce Yusuf Cemil Bey, MP for Kütahya, and his diary of Ankara, and to analyze the social life of Ankara between 1920 and 1924, the period in which the diary was kept and shed light on its political life.

Keywords

Yusuf Cemil Bey, First Assembly, Ankara, National Struggle, Folklore

1. Yusuf Cemil Bey'in Hayatı

Yusuf Cemil Bey¹

Yusuf Cemil Bey 1868'de İzmir'in Kınık ilçesinde doğmuştur. Bergama eşrafından Halil Kâmil Efendi'nin ve Ayşe Hanım'ın oğludur. Kınık Nahiye Müdürü olan babası aslen Sındırgı'nın Büyükdemyan² köyündendir. Ayşe Hanım, dört evlilik yapan Halil Kâmil Efendi'nin son eşidir.³

14-15 yaşlarında, anne ve babasını bir yıl arayla kaybetmiş, ailesinden kendisine yüklü bir miras kalmış ve kardeşi Dudu Hanım ile eniştesi Kâmil Hoca ile birlikte yaşamaya başlamıştır. 19 yaşına bastığı yıl, Kâmil Hoca aşar mültezimliği için açılan ihaleye katılır ve kendisini de kefil yapar. Kâmil Hoca payına düşen aşarı toplayamadığı için Yusuf Cemil Bey tüm malını kaybeder. Cemil Bey bu duruma çok kızarak memleketine ve akrabalarına küsmüş ve buradan kurtulma vesilesi olarak gönüllü olarak askere yazılmıştır.⁴ Bir süre başka yerlerde askerlik yaptıktan sonra 7 Mayıs 1891'de Simav Redif Taburu Kalemine atanmış, sonrasında tabur başçavuşu olmuştur.⁵ Simav taburuna katıldıktan bir süre sonra 1892'de Yemen İsyanı'nın bastırılması harekâtına,⁶ sonra da

¹ Sema Yıldırım, TBMM Albümü I. Cilt 1920-1950, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, s.45.

² Şimdiki adı Büyükdağdere'dir.

³ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlüğü, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.1.

⁴ Kınık'tan ayrıldığı günü Simav günlüğünde yıl belirtmeden 8 Temmuz olarak vermiştir. *bkz.* (Demircan, 2021:46)

⁵ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebuslarından Simavlı Yusuf Cemil Bey'in Kütahya Günlükleri, Ankara: Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, 2016, s.26.

⁶ Simav Taburu Yemen İsyanı'ndan Kasım 1892'de geri dönmüştür. (BOA.Y.PRK.ASK.00086.00082.001)

1897'de Dömeke'deki Türk-Yunan savaşına katılmıştır.⁷ Bu iki savaştan Yunan ve Yemen madalyası almıştır. Simav'a dönen Cemil Bey, birkaç yıl sonra askerlikten ayrılarak ticarete atılmış ve maddi durumunu düzeltmiştir. Memleketine gitmemeye kararlı olduğu için Simav'a yerleşerek 1901'de Simavlı tacirlerden İbrahimhocaoğlu İsmail Çavuş'un kızı Emine Hanım⁸ ile evlenmiştir.⁹

Bir dönem Simav Maarif Encümenliği ile Simav Ziraat, Ticaret ve Sanayi Odasının 1903'ten 1913'e kadar ikinci Başkanlığını yapmıştır. Simav Sanayi Odası ile Simav Ziraat ve Ticaret Odası 1904'te onun zamanında birleşmiştir.¹⁰ 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile İttihat ve Terakki Fırkasında yer alarak politikaya girmiş ve partinin İlçe Başkanlığını ve 1909-1910 yılları arasında Simav Donanma-i Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyetinin Başkanlığını yapmıştır. Düzenlediği piyango ve yardım kampanyalarıyla Simavlıların donanmaya yardımda bulunmasına vesile olmuştur.¹¹

Ocak 1915'te Bursa Genel Meclisine Simav üyesi olarak seçilerek 12 Ocak'ta Bursa'ya hareket etmiştir. Yaklaşık on ay sonra, 1915'in kasım ayında, Kütahya Genel Meclisine üye seçilince Kütahya'ya yerleşmiş, ticaret hayatına Yeşil Camii yanındaki Kütahya Cezaevinin bitişiğinde açtığı ticarethanesinde devam etmiştir. İlk evini kale dibindeki Sarıkaya mevkiinden tutmuştur. Kütahya'daki görevini fasıllarla mebus olduğu 1920 yılına kadar sürdürmüştür.¹²

Yusuf Cemil Bey Kütahya'da bulunduğu yıllarda da İttihat ve Terakki Fırkası'nın çalışmalarına katılmaya devam etmiştir. Millî Mücadele saflarına katılarak Kütahya'dan mebus adayı olmuş, 2 Nisan 1920'de Uşak, Gediz ve Simav seçim bölgesinden aldığı 108 oy ile Birinci Meclise Kütahya Mebusu seçilmiştir. 7 Nisan'da mazbatasını almış, 11 Nisan'da Ankara'ya doğru yola çıkmış, 13 Nisan'da Ankara'ya ulaşarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulunmuştur.¹³

⁷ Yunan Savaşı'na Simav'dan katılan Simav Taburu'nun Simav'dan ayrılış tarihi, Cemil Bey'in Simav günlüğünde ifade ettiğine göre 24 Nisan 1897'dir. *bkz.* (Demircan, 2021:26)

⁸ Oğlu Muhasin Özata'nın ifadesine göre Emine Hanım 1938'de vefat etmiş ve Topkapı mezarlığına defnedilmiştir. Muhasin Bey Emine Hanım'ın mezarının yanına Yusuf Cemil Bey'in de temsili bir mezar taşını yaptırmıştır.

⁹ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlüğü, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.6.

¹⁰ Yusuf Cemil Bey dönemindeki Simav Sanayi Odası ile Simav Ziraat ve Ticaret Odası hakkındaki bilgiler için *bkz.* H. 1321 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1903) Defa 30, s.222, H. 1322 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1904) Defa 31, s.206, H. 1323 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1905) Defa 32, 213-214, H. 1324 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1906) Defa 33, s. 432, H. 1325 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1907) Defa 34, s. 504.

¹¹ Bu cemiyet 19 Temmuz 1909'da Osmanlı donanmasının gelişmesine yardımcı olmak için kurulmuştur. Dernek topladığı yardımlarla, kapatıldığı 2 Nisan 1919 tarihine kadar donanmaya pek çok savaş gemisi kazandırmıştır. Ülke genelinde pek çok şubesi olan cemiyetin Simav şubesi, Bursa şubesine bağlı halde 1909 ve 1910 yıllarında 106 üye ile faaliyet göstermiştir. Yusuf Cemil Bey'in yardımcılığını Simav Bidayet Mahkemesi Başkanı Halil Kâmil Efendi yapmıştır.

¹² Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Şiirleri, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.2.

¹³ A.g.e., s.3.

Mebusluğu döneminde çok sayıda kanun lâyihası vererek Kütahya'nın bazı nahiyelerinin kaza olmasında ve Kütahya merkez ve ilçe yollarının ulusal karayolları şebekesine bağlanmasında etkili olmuştur. Simav merkezinde Şeyh Bedrettin ve Yunus Bey okullarını açtırmıştır. Mecliste çok aktif bir mebus olarak dikkat çekmiştir. Mecliste çok taktırir (önerge) verdiği için "Ebültekarir" namıyla anılmıştır. Cemil Bey, Maliye, Mali Kanunlar, Dışişleri, Dilekçe ve Tasarı komisyonlarında yer almıştır. Görev yaptığı süre zarfında 57 kanun teklifi ve 37 önerge vermiştir. 5'i gizli celselerde olmak üzere 86 kere söz almış, 9 kere de soru sormuştur. Muhalefet kanadının olması gerektiğine inandığından 1922'de Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan istifa etmiş ve muhalefeti oluşturan grup içinde yer almıştır.¹⁴ Bu sebeple sonraki dönemde aday gösterilmemiştir. Oğlu Muhasin Özata'ya göre, çok çalışkan olmasına rağmen aday gösterilmemesine çok içerlemiştir.¹⁵

Kütahya'daki malları Yunan işgali sırasında yağmaya uğradığı için 1923'te Ankara Balık Pazarı'nda "Karakum" adını verdiği bir manifatura dükkânı açarak ticarete devam etmiştir.¹⁶

Cemil Bey'in, Halil Muhasin, Mehmet Ali Suavi ve Mahmure Sabahat adlarında üç çocuğu vardır. Çocuklarından Sabahat Sanater ve Muhasin Özata Simav'da ilkökul öğretmenliği yapmışlardır. Suavi ise Bursa Ziraat Mektebini bitirerek ziraat memuru olmuş ve İzmir'de tütün eksperliği yapmıştır. Vedat ve Maşuk adlı çocukları ise bebek yaşlarda vefat etmişler ve Simav mezarlığına defnedilmişlerdir. Kütahya ve Ankara günlüklerinde kalbinden bir rahatsızlığı olduğu belli olan Yusuf Cemil Bey 56 yaşında 9 Mart 1924 Pazar günü Ankara'da vefat etmiştir.¹⁷ Cenazesi Cebeci Asri Mezarlığına defnedilmiş, sonraki yıllarda yol genişletme çalışmaları sırasında mezarı kaybolmuştur.¹⁸

Eğitime ve ilme çok önem veren Cemil Bey mahalle mektebinden sonra 5-6 yıl medreseye devam ederek dinî ilimler ve Arapça öğrenmiştir. Kitaplara çok meraklı olan Cemil Bey üç bin ciltlik zengin bir kütüphaneye sahiptir. Bu kütüphanenin bir kısmı taşınma ve yangınlar dolayısıyla talan olurken, arda kalan kitaplar oğlu Muhasin Özata tarafından Simav Halkevi'ne bağışlanmış, buradan belediyeye devredilen kitaplar sonrasında kaybolmuştur. Cemil Bey okumayı sevdiğinden pek çok gazete ve dergiye abone olmuştur. Ulusal ve uluslararası gündeme hâkim ve girişken olması, Simavlılarda saygı

¹⁴ Yusuf Cemil Bey'in Ankara günlüğündeki ifadesine göre "Müstakiller Grubu" adı verilen bu grubun gayesi meclis müzakerelerini düzene sokmaktır. İlk toplantısına 11 Ağustos 1922'de İçel Mebusu Haydar Bey'in evinde otuz kadar mebusla birlikte katılmış, bu toplantı dört saat kadar sürmüştür. (3. Defter-12b) 15 ve 18 Ağustos 1922'deki ikinci toplantı ise bu kez İstanbul Mebusu Şükrü Bey'in Yahudi havrası karşısındaki evinde yapılmıştır. (3. Defter-12b/13a) 17 Eylül'de yapılan toplantının nerede yapıldığı hakkında bilgi vermeyen Yusuf Cemil Bey bu toplantıda grubun içişleri bakanı olarak Sivas Mebusu Vasif Bey'i belirlediğini aktarmaktadır. Günlüğe göre dört toplantıya katılan Yusuf Cemil Bey 19 Eylül 1922'deki toplantıya ise kızının hastalığı nedeniyle dâhil olamamıştır. (3. Defter-20a)

¹⁵ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Şiirleri, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.3-4.

¹⁶ Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi Cilt III, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 6, 1995, s.708.

¹⁷ Ölüm tarihi TBMM albümünde 1940 olarak yazsa da bu tarih hatalıdır.

¹⁸ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Şiirleri, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.4.

uyandırmıştır. Simav'a mimarî açıdan güzel bir ev yaptırmış, fakat bu ev ve altındaki bakkalı 1911 Simav yangınında yok olmuştur. Zeki ve girişken bir kişiliğe sahip olan Yusuf Cemil Bey, Türkçü bir dünya görüşüne sahiptir. Buradan hareketle "Altay" adını soyadı gibi benimsediği söylenir.¹⁹

Büyük Oğlu Muhasin, Küçük Oğlu Suavi ve Kızı Sabahat'le - "26 Haziran 1336 (1920) - Ankara"

2. Eserleri

Yusuf Cemil Bey yazmayı çok severdi. Yazdıklarını yayımlamayı denese de bunu başaramamıştır. Şiirlerinin yanında Simav, Kütahya ve Ankara günlükleri ile Kütahya atasözlerini toplamaya çalıştığı "Durûb-ı Emsâl", sahabelerin hayatlarını anlattığı "Menâkıb-ı Ashâb-ı Kirâm" adlı çalışmaları ile yerel kelime derlemelerinden oluşan bazı defterleri vardır. Kütahya ve Ankara günlüklerinde zikrettiği gibi bazı gazetelerde fıkralar da neşretmiştir.

¹⁹ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebuslarından Simavlı Yusuf Cemil Bey'in Kütahya Günlükleri, Ankara: Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, 2016, s.4.

2.1. Günlükleri

Yusuf Cemil Bey 1914'ten vefatına kadar 10 yıl boyunca düzenli olarak günlük tutmuştur. Günlüklerini temel olarak Simav, Kütahya ve Ankara günlükleri olarak üçe ayırabiliriz. Kütahya ve Ankara günlüklerinin orijinal nüshaları olmakla birlikte Simav günlüğü kaybolmuştur. Simav günlüğü 1 Mart 1330 Cumartesi (14 Mart 1914) – 12 Ağustos 1330 Salı (25 Ağustos 1914) tarihleri arasını kapsamakta olup elimizde sadece oğlu Muhasin Özata tarafından günümüz alfabesine aktarılmış hali mevcuttur.²⁰

Kütahya günlükleri 13 Kasım 1915 – 10 Ağustos 1917 tarihleri arasını kapsayan dört defter olup bu defterler Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde KB-346/D.N.:5255 koduyla kayıtlıdır. Simav günlüğünün bittiği 25 Ağustos 1914'ten Kütahya günlüğünün başladığı 13 Kasım 1915'e kadarki dönem ile Kütahya günlüğünün bittiği 10 Kasım 1917'den Ankara günlüğünün başladığı 23 Mart 1920 tarihine kadarki dönemin günlükleri kayıptır. Fakat Cemil Bey'in oğlu Muhasin Özata'nın dediğine göre sadece 11 Ağustos 1917 – 1 Mayıs 1919 arası kayıptır. Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesindeki dört defterden oluşan Kütahya günlüklerinin birincisi 13 Kasım 1915 – 14 Şubat 1916, ikincisi 15 Şubat 1916 – 13 Temmuz 1332, üçüncüsü 14 Temmuz 1332 – 28 Şubat 1917, dördüncüsü ise 1 Mart 1917 – 10 Ağustos 1917 tarihleri arasını kapsamaktadır. Bu defterleri kütüphaneye Muhasin Özata bağışlamıştır.²¹

Ankara günlükleri 23 Mart 1920 – 6 Mart 1924 tarihleri arasını kapsayan dört defter olup "Durûb-ı Emsâl" adlı atasözleri çalışmasıyla birlikte Muhasin Özata tarafından Ankara Kurtuluş Savaşı Müzesine bağışlanmıştır. Bu günlüklerin ilk defteri 23/31 Mart 1336 – 28 Şubat 1337 tarihleri arasını, ikincisi 1 Mart 1337 – 1 Mayıs 1338 tarihleri arasını, üçüncüsü 2 Mayıs 1338 – 16 Şubat 1339 tarihleri arasını ve dördüncüsü 17 Şubat 1339 – 6 Mart 1340 tarihleri arasını kapsamaktadır.

2.2. Menâkıb-ı Ashâb-ı Kirâm (Esâme-i Erkân-ı Güzîn)²²

Sahabelerin hayatlarını anlatan yedi defterden müteşekkil bir eser olup Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde KB-347/D.N.:5256 koduyla kayıtlıdır. Yusuf Cemil Bey'in TBMM Tercümeihal kaydında bu eserin on defter olduğundan bahsedilmektedir. Buradan hareketle kütüphanedeki defterler incelenirse eserin bir, iki ve dokuzuncu defterlerinin kayıp olduğu anlaşılacaktır. Cemil Bey Ankara günlüklerinde bu eseri oluştururken yararlandığı eserlerden bahsetmiş ve bu noktada Veled Çelebi İzbudak'ın yardımını görmüştür.²³

²⁰ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebuslarından Simavlı Yusuf Cemil Bey'in Kütahya Günlükleri, Ankara: Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, 2016, s.4.

²¹ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlüğü, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.11-12.

²² Bu çalışma Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde "Menâkıb-ı Ashâb-ı Kirâm" adıyla kayıtlı olsa da Muhasin Özata bu çalışmanın adının "Esâme-i Erkân-ı Güzîn" olduğunu söylemiştir.

²³ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlüğü, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.11-12.

2.3. Durûb-ı Emsâl

Atasözü derlemesi olan bu çalışma 54. sayfaya kadar ilerleyebilmiş, alfabetik olarak düzenlenmiş ve sadece elif ve be harfleri tamamlanmıştır. Cemil Bey'in halk edebiyatına ve kültürüne merakının bir sonucu olan bu çalışma Ankara Kurtuluş Savaşı Müzesinde olup 4279/12 envanter numarası ile kayıtlıdır.²⁴

2.4. Şiirleri

Yusuf Cemil Bey, iki üç defteri dolduracak kadar şiir yazmış, bu şiirlerin bir kısmı Kütahya günlükleriyle beraber oğlu Muhasin Özata tarafından yeni harflere çevrilerek Kütahya Müzesine bağışlanmıştır. Oradan Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesine ulaşan şiirlerin bir kısmı Muhasin Özata tarafından yeni harflere aktarmıştır. Yusuf Cemil Bey'in tespit edilebilen 159 şiiri vardır.²⁵

Yusuf Cemil Bey'in şiirlerinin sadece 28 tanesinin asıl nüshaları mevcuttur. Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde 5255-KB/346 numarasıyla kayıtlı olan 6. defterde 4 şiiri, 5. defterde 23 şiiriyle birlikte yine aynı kütüphanede TBT/200 koduyla kayıtlı olan ve Mustafa Hakkı Yeşil tarafından aslından kopya edilen "Çakırdiken" adlı şiirin nüshası günümüze ulaşan orijinal nüshalardır. Geri kalan şiirler Muhasin Özata'nın çevirileridir.²⁶

Cemil Bey'in şiirlerine sade bir Türkçe hâkimdir denilebilir. Sanat kaygısının pek güdülmediği şiirlerde toplumsal ve bireysel konular işlenmiştir. Şiirlerde akıcılık ve ritim her zaman olmasa da şairin çevresini ve toplumu çok iyi gözlemlediği açıktır. Cemil Bey, millî konulara duyarsız kalmadığı gibi sokakta dolaşan bir meczubu bile şiirine konu edinmiş, çocuklar için şiirler yazmış ve bazı halk anlatılarını şiirselleştirmiştir.²⁷

Yusuf Cemil Bey, İstiklâl Marşı yarışmasına biri kendi adına olmak üzere 8 şiirle katılmıştır. Bu sekiz şiirden sadece birisi günümüze ulaşmıştır. Yarışmaya katıldığı gün olan 22 Ocak 1921 tarihinde Ankara günlüğüne şunları yazmıştır: "22 Kânunusani 1337 (22 Ocak 1921) ... Bugün Muhasin, Suavi, Sabahat ile valideleri ve Müjgan ve kayınım Ahmet ve Ayşe Vedia ve kendi namıma İstiklâl Marşı müsabakası için sekiz parça nazım ihzar ederek Maarif Vekâleti'ne verdim..."²⁸

²⁴ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu, s.13-14.

²⁵ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu, s.15.

²⁶ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu, s.16.

²⁷ Ahmet Demircan, Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlüğü, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021, s.15.

²⁸ Alıntı: 1. Defter-45b. Yarışma, 25 Ekim 1920'de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde ilan edilmeden önce mecliste yarışmanın kuralları ve verilecek ödül konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Yusuf Cemil Bey verilecek 500 liralık ödülü fazla bularak ödülün 100 liraya düşürülmesi konusunda 18 Ekim 1920'de meclise bir önerge vermiş fakat öneri 20 Ekim'de reddedilmiştir. (1. Defter-40b)

3. Yusuf Cemil Bey'in Günlüklerinde Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara

Bu başlık altına; Meclisin açılması, ilk Meclis Başkanlığı seçimi, ilk hükûmetin kurulması, 23 Temmuz Hürriyet Bayramı, I. ve II. İnönü Muharebesi, 23 Nisan Bayramı, Sakarya Meydan Muharebesi, Büyük Taarruz, Lozan Anlaşması, İstanbul'un Kurtarılması, Cumhuriyetin İlanı, Cenaze Merasimleri alınmış olup olup günlükten alınan kısımlar buraya olduğu gibi eklenmiş ve değerlendirme okuyucuya bırakılmıştır.

3.1. Meclisin Açılması, Başkanlık Seçimi ve Hükûmetin Kurulması

2 Nisan 1920'de Uşak, Gediz, Simav kazalarından 108 oy alan Yusuf Cemil Bey, Kütahya Belediye Başkanı Seyfi Efendi ve Dârümuallimîn Eski Müdürü Cevdet Bey, Saruhan Eski Mebusu Haydar Bey ve Uşaklı Besim Atalay'la birlikte Kütahya mebusu seçilerek 11 Nisan 1920'de arkadaşlarıyla yola çıkmış ve 13 Nisan'da Ankara'ya varmıştır.²⁹ Meclisin açılışında orada bulunan Yusuf Cemil Bey Meclisin açılışını günlüğünde şöyle anlatmıştır:

"23 Nisan 1336

Cuma günü sabahtan hava güzeldi. Sabahleyin gelen trenle Kütahya Mebûsu Haydar Bey gelmişti. Denizli, Aydın, İzmir, Manisa azalarından da gelenler olmuştu. Tabldotta yemek alafranga saat on birde yenildi. Cuma namazı Hacı Bayram Veli Cami şerifinde ba'de'l-edâ³⁰ lahd-i saadet hazret-i nebevî Yozgat müftüsünün ser tebcilinde³¹ olduğu ve Türk asâkir-i mansûresi³², topuyla, mitralyözleriyle, makineli tüfeğiyle, süvarisiyle, piyadesiyle saf-beste-i ihtiram³³ bulunduğu halde ve sekerîn-i tekbirle Büyük Millet Meclisine gelinerek orada kurbanlar zebh edilirken Karacabey ve Devrek müftüleri tarafından ed'îye-i me'sûre³⁴ tilâvet olunduktan sonra büyük meclisin küşadına mübaşeret olunmuştur. Zaten devle-i galibe denilen devle-i itilâfiyenin haksızlığından illallah demiş ve alehusus cani, zalim, gaddar, alçak İngiliz'in tecâvüzât ve hışımânesinden bıkmış usanmış olan necip Türk unsuru ve sair anasır-ı mühime-i İslâm'ın işbu ihtifâlât-ı manzara dolayısıyla miktar-ı mehîb bir yekûn teşkil ediyordu. Âle-mâ haşrullah iğne atsan düşecek yer yoktu. Meclisin küşadını reis-i sin³⁵ Sinop fevkalâde azasından maarif müdür-i sabıkı Şerif Bey ifa etti. Büyük vatanperver Ankara fevkalâde azası Mustafa Kemâl Paşa hazretlerinin teklifi üzerine birçok mevâni' ve mezâhim-i ihtihâm ve her türlü esbâb-ı istirahatlarını istihkar eden ve Ankara'ya gelmiş bulunan yirmiyi müteceviz İstanbul mebûsîn-i kirâmının işbu meclis-i âlf müzakeratına iştirakleri kabul olundu. Sonra mezâbıt-ı ihtihâbiyenin tetkiki zımında on beşer kişilik iki encümen teşkil olunarak yarın alafranga kable'z-zevâl saat onda içtima olunmak üzere meclise hitam verildi..."³⁶

Meclisin açılışından bir gün sonra Meclis Başkanlığı seçimi yapılmıştır. Yusuf Cemil Bey 24 Nisan'da yapılan bu seçimi günlüğünde şöyle aktarır:

²⁹ 1. Defter-3a/4b.

³⁰ Yapıldıktan sonra.

³¹ Yüceltme.

³² Muzaffer askerler.

³³ Saygı ile sıra sıra dizilmiş.

³⁴ Peygamberimizden intikal eden tesirli dualar.

³⁵ En yaşlı üye.

³⁶ 1. Defter-7a/7b.

"24 Nisan 1336

Cumartesi günü sabahdan hava güzeldi. Meclis-i millî alafranga saat on buçukta daire-i mahsusunda Reis-i Sin Şeref Bey'in taht-ı riyasetinde inikat etti. Yetmiş seksen kadar mebûsun mezâbit-ı intihâbiyesi kabul ve tasdik edildi. Âtî müteakip Mustafa Kemâl Paşa hazretlerinin verdikleri izahat iki buçuk saat devam etti ve alafranga bir buçukta meclis tekrar içtima etmek üzere bir yemek teneffüsü yapıldı. Saat üçte tekrar meclis toplandı. Mustafa Kemâl Paşa'nın bakiye-i izahatı başladı ve bir buçuk saat kadar devam eyledi. Divan riyasetinin tesri intihabı hakkında cereyan eden münakaşaya karşı müşarünileyh bir celse-i hafiye akdini teklif etti. Bir miktar teneffüsten sonra celse-i hafiye akd olundu. Müşarünileyhin celse-i hafiye hakkındaki izahatı takriben iki saat miktarı devam etti. Ba'de reis ve reis-i sâni ve reis vekilleri intihabına başlandı. Bu da alafranga sekiz buçuğa değin imtidâd eyledi. Neticede 110 reyle Mustafa Kemâl Paşa reis ve 109 reyle Celâlettin Arif Bey reis-i sâni ve seksen altı reyle Konya Çelebisi Abdulhalim Efendi birinci reis vekili mevkiini ihraz eylediler. Ekseriyet-i mutlak olmadığı'çün ikinci reis vekilliği intihabı yarına kaldı. Mustafa Kemâl Paşa makam-ı riyasete geldi. Meclise teşekkürünü mübîn bir nutuk irat eyledi. Ağnam resminin yirmi kuruş olarak kabulü hakkında Kengiri Mebûsu Müfit Efendinin takririne salı teşkil edecek maliye encümenine bir ay tetkik havalesi icap ederken Celâlettin Arif Bey'in kürsüye gelerek vuku bulan teklif-i şifahiyesi üzerine ekseriyetle kabulü cihetine gidildi. Antalya Mebûsu Hamdullah Suphi Bey'in kürsüye gelerek vuku bulan teklifi üzerine meclisin âmâl-i meşrusunu mübîn mülhakata beyanname tüzüğü tensip edildi ve yarın kable'z-zevâl alafranga saat onda içtima olunmak üzere saat dokuz buçuk raddelerinde meclise hitam verildi. Mustafa Kemâl Paşa hazretlerinin verdiği izahat-ı hafiyede Suriyelilerin, Iraklıların İngiliz, Fransızlardan nefret ve istikrah ederek camia-i Osmaniye'de bazı imtiyâzât-ı dâhiliye ile birleşmek istedikleri ve Kafkasyalılar ile de birkaç defalar temas vaki olduğu ve Bolşeviklerle görüşüldüğü hakkındaki ifâdâtı cümlece mûcib-i memnuniyet olmuş ve Düzce'ye gönderilen Trabzon Mebûsu Hüsrev ve Lazistan Mebûsu Osman Beylerle Bolu Mebûsu Şükrü Bey'in ve Fuat Bey'in eşkiya tarafından esir edildikleri rivayeti cümleyi müteessir kılmıştı."³⁷

24 Nisan'da Meclis Başkanı seçilmiş, 25 Nisan'da ise geçici icra encümenleri yani geçici bir hükûmet seçimi yapılmıştır.³⁸ Bu geçici hükûmetin başkanı da Meclis Başkanı olması hasebiyle Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Asli hükûmet seçimleri ise 3 ve 4 Mayıs günlerinde gerçekleştirilmiş ve bu seçimleri Yusuf Cemil Bey şöyle anlatmıştır:

"3 Mayıs 1336

Pazartesi günü hava güneşlikti. Öğleden sonra alaturka saat altı buçukta meclis-i millî içtima etti. Rey-i hafi ile Heyet-i İcrâiye-i Asliye vekillerinin intihabına başlandı. İntihap üzere Mustafa Fehmi Efendi (Bursa) Şer'iyeye ve Evkaf, Bekir Sami Bey Hariciye, Cami Bey Dâhiliye, Yusuf Kemâl Bey İktisat, Fevzi Bey Müdâfaa-i Millîye, Adnan Bey Sıhhiye, İsmail Fâzıl Paşa Nafia, Miralay İsmet Bey Erkân-ı Harbiye-i Umumiye, Celâlettin Arif Bey Adliye nezaret vekâletine intihap edilmişler. Yalnız maarif ve mâliye vekâletleri ekseriyet-i kat'iyeye iktiran edemediklerinden mezkûr nezaretlerin intihapları yarına kalmıştı."³⁹

³⁷ 1. Defter-8a/9b.

³⁸ 1. Defter-9a/9b.

³⁹ 1. Defter-11b/12a.

"4 Mayıs 1336

...Öğle sonra meclis inikat etti. Maarif ve mâliye vekillerini intihap eyledi. Netice-i ârâda Mâliye Vekâletine Hakkı Behiç Bey (Denizli) ve Maarif Vekâletine de Rıza Nur Bey (Sinop) ekseriyet-i ârâ ile intihap edildiler..."⁴⁰

3.2. 23 Temmuz Hürriyet Bayramı

23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'i anmak üzere uzun yıllar kutlanan ve 27 Mayıs 1935 tarihinde ulusal bayramlar ve hafta sonu tatili düzenlemelerini içeren yasayla kaldırılan "İyd-ı Millî" yani "Hürriyet Bayramı" Birinci Meclisçe de kutlanmıştır. Yusuf Cemil Bey günlüğünde 1920 ve 1922'deki kutlamalardan günlüğünde çok kısa da olsa bahsetmiştir.

"23 Temmuz 1336

Hava iyi idi. Sabahtan keyfim bozulmuştu. Sonra biraz iyileştim. Daire-i hükûmette merasim yapıldıktan sonra Meclis-i Millî'ye gidildi. Orada Rasih Efendi (Antalya) ve Muhiddin Baha Bey (Bursa) tarafından nutuk söylendi ve Mekteb-i Harbiye talebesi neşide söyledi. Askerî mûsîkası terennüm-sâz idi ve Çubuk Çayı havalisinde güreş yapılacaktı fakat gidemedim..."⁴¹

"23 Temmuz 1338

Pazar gecesi akşamdan hava sıcaktı. Sabahı da öyle oldu. Bugün İyd-i millî olduğundan merasim-i mahsusa yapıldı ve resmî geçit yapıldı."⁴²

3.3. 23 Nisan Bayramı

Meclisin açılış günü 23 Nisan 1921'de millî bayram olarak kabul edilmiş ve Yusuf Cemil Bey günlüğünde 1921, 1922 ve 1923 yıllarında yapılan kutlamaları kısa da olsa şöyle aktarmıştır:

"23 Nisan 1337

...Bugün meclisin sene-i devriye-i küşadı olmak hasebiyle mükemmel tezahürat hazırlığı vardı ve inikat eden mecliste 23 Nisan İyâd-ı millîden olması kararlaştırıldı ve mükemmel tezahürat yapıldı ve tezahürata Afgan Hükûmet-i İslâmîsi Sefir-i Kebiri Sultan Ahmet Han ile maiyeti de iştirak eyledi..."⁴³

"23 Nisan 1338

Pazar gecesi akşamdan hava iyiydi. Sabahı da iyi oldu. Bugün Millet Bayramı münasebetiyle Meclis-i Millî önünde yapılan resmî geçit çok güzel olmuş ve istasyonda Himâye-i Etfâl namına at koşusu ve bazı oyunlar icra edilmişti."⁴⁴

⁴⁰ 1. Defter-11b/12a.

⁴¹ 1. Defter-27b.

⁴² 3. Defter-11a.

⁴³ 2. Defter-10a.

⁴⁴ 3. Defter-53b.

"23 Nisan 1339

Pazartesi gecesi akşamdan hava iyiydi. Sabahı da iyi oldu. Bugün Büyük Millet Meclisinin tarih-i küşadına müsadif-i yevm-i mesut olduğundan iyi bir merasim yapılmıştı."⁴⁵

3.4. I. İnönü Muharebesi

6-11 Ocak 1921 tarihleri arasında yapılan ve düzenli ordunun ilk başarısı olan I. İnönü Muhaberesi sonuçları itibarıyla Meclise ve ordumuza güven kazandırmıştır. Yusuf Cemil Bey, 6 Ocak'ta Yunanların başlattığı taarruz ile başlayan muharebeden günlüğünden anlaşıldığına göre ancak 10 Ocak'ta haberdar olmuş ve bu günkü notunda sadece "Yunanîlerin Bilecik'i işgal ve bir taraftan da İnönü'ne tecavüz eyledikleri anlaşıyordu." demiştir.⁴⁶ Bir gün sonra ise şunları yazmıştır:

"11 Kanunisâni 1337

..Öğleden evvel daire-i mebûsâna gittim. Mustafa Kemâl Paşa vaziyet-i harbiye hakkında izahat veriyordu. Anlaşıldığına göre müteceviz düşman Söğüt'ü bile işgal etmiş ve Bozüyük'ten İnönü'ne doğru ilerlemişti. Lâkin nukat-ı hâkimenin⁴⁷ bizde olduğu ve şedit muharebeler cereyan eylediği ve binaenaleyh düşmanı makhûren⁴⁸ ricat ettirmek tebşîrâtına anbean intizar edilmekte olduğu istidlâl ediliyordu. Öğleden sonra düşmanın ricat eylediğinden bahisle takibi hususunun ordu kumandanı İsmet Bey tarafından Gök Bayrak Taburlarına emir verildiği rivayeti şayi olmuş ve akşamüzeri ise düşmanın makhûren münhezim olduğu söylenmekte bulunmuştu. İnşallah."⁴⁹

Yusuf Cemil Bey muharebe devam ederken 12 Ocak'tan 17 Ocak'a kadar günlüğünü yazdığı günlerde meydana gelen gelişmeleri bir ya da iki cümleyle kısaca yazmıştır.⁵⁰ Günlükten sezinlendiğine göre bu muharebe Yusuf Cemil Bey için sadece genel harp halinin içinde cereyan eden bir çarpışma etkisi bırakmıştır. Bu muhaberenin Ankara hakkında ya da Meclisteki tesiri hakkında da bir malumat vermemiştir.

3.5. II. İnönü Muharebesi

23 Mart-1 Nisan 1921 tarihleri arasında meydana gelen bu muhabere Yunan kuvvetlerinin taarruzu ile başlamış ve bizim lehimize sonuçlanmıştır. Yusuf Cemil Bey 23 ve 24 Mart'ta günlüğüne sadece Yunan taarruzunun başladığı notunu düşmüş⁵¹ ve bu muharebeye dair 17 Nisan tarihine kadar küçük bilgiler vermiştir. 25, 26 ve 27 Mart'taki notlarında savaşın iyi gittiğini birer cümleyle ifade etmiş⁵² fakat 28 Mart'ta Afyon'un işgal haberini alınca şunları yazmıştır: "...Meclise gittim lâkin vaziyet-i harbiyeyi mûcib-i elîm bir surette duydum çünkü Afyonkarahisar'ı tahliye olunmuş ve Refet Paşa kuvvetleri Döğer ve İhsaniye'ye çekilmişti. Şu hâlde Konya şimendifer hattını kesmiş oluyor ve Kütahya havalisi de tehlikede kalmış bulunuyordu. Eskişehir cephesine gelince

⁴⁵ 4. Defter-11a.

⁴⁶ 1. Defter-43b.

⁴⁷ Hâkim noktalar.

⁴⁸ Bozguna uğratmak.

⁴⁹ 1. Defter-44a.

⁵⁰ 1. Defter-44a/44b.

⁵¹ 2. Defter-5a.

⁵² 2. Defter-5a/5b.

orada da meydan muharebesi İnönü hattında devam eyliyordu. Cenâb-ı Allah habibi hürmetine zaferler ihsan buyursun. Bu meseleden dolayı keder-nâk idim. Bugün meclis olmuş ise de bittabi neşesiz devam eylemişti.”⁵³ Bu tarihten 5 Nisan’a kadar Cemil Bey muharebeye dair günlüğünde bazı bilgiler vermeye devam etmiştir.⁵⁴ 1 Nisan’da Yunanlıların yenilgiyi kabul edip geri çekildikleri gün Ankara’da fener alayı ve kutlamalar düzenlendiği anlaşılmaktadır. Fakat bu kutlamaların ayrıntılarını vermemiştir.

“1 Nisan 1337

... Düşmanın garp cephesinde artık ricata başladığı ve Refet Paşa da olduğu halde üç süvari fırkamızın düşmanı takip eylediği anlaşılıyordu. Bugün ve akşam Ankara’da şehriâyın vardı ve fener alayı icra edilmişti.”⁵⁵

3.6. Sakarya Meydan Muharebesi

23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında gerçekleşen Sakarya Meydan Muharebesi esnasında Yusuf Cemil Bey Ankara’nın kazası olan Keskin’dedir. Kütahya’nın işgalinden sonra Kütahya’dan ayrılmak zorunda kalan ailesini Keskin’e yerleştiren Yusuf Cemil Bey bir iki defa ailesini ziyaret etmiştir. Sakarya Meydan Muharebesi kazanılınca Keskin’de halk üç gün kutlama yapmıştır. Yusuf Cemil Bey günlüğüne şunları kaydetmiştir:

“13 Eylül 1337

... Bugünkü ajansta yirmi gündür devam eden düşman taarruzunun, kendisinin mağlubiyetiyle neticelendiği mübeşşirdi. Anın için Keskin’de zafer şenlikleri başlamıştı ve bütün hanelere, dükkânlara sancak asıldı.

14 Eylül 1337

... Bu gece âsâr şâdimânı olarak çok silah atılmıştı. Sabahısı zafer şenliği devam etti.

15 Eylül 1337

... Bu gece fener alayı yapılmış ve mukadded cümbüşler icra edilmişti. Sabahısı merkeze taarruz eden iki düşman fırkasının Sakarya’nın garbına atıldığı ve sol cenahta tayyare, otomobil, malzeme-i saire iğtinam olunduğu bildiriliyordu.”⁵⁶

3.7. Büyük Taarruz

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz öncesinde bazı hazırlıklar için Konya’ya gitmiş ve bunu da bir futbol maçı örtüsüyle gerçekleştirmişti. Yusuf Cemil Bey’in günlüğüne göre Atatürk Konya’ya 22 Temmuz 1922’de hareket etmiştir.⁵⁷ Fakat taarruzun başladığı 26 Ağustos’a kadar Cemil Bey günlüğüne bu konuya dair bir şey yazmamıştır. Belli ki çok gizli yapılan hazırlıklardan haberi yoktur. Sadece taarruzun başladığı 26 Ağustos’ta

⁵³ 2. Defter-5b.

⁵⁴ 2. Defter-6a/6b.

⁵⁵ 2. Defter-6a.

⁵⁶ 2. Defter-26b.

⁵⁷ 3. Defter-10b.

günlüğüne genel bir taarruza başladığımızı yazmıştır.⁵⁸ Bu tarihten 14 Eylül'e kadar Büyük Taarruz ve etkileri üzerine günlüğünde pek çok bilgi vermiştir. 2 Eylül'de Uşak'ın işgalden kurtarılmasıyla Ankara'da kutlama yapılmış hatta bu kutlamaya Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han⁵⁹, İran Sefiri Mümtaz-üd Devle, Rus Sefiri Aralof ve Azerbaycan Sefiri İbrahim Bey de katılmıştır. Cemil Bey bu kutlamaya dair 2-3 Eylül 1921'de şunları yazmıştır:

"2 Eylül 1338

...Uşak şehrinin de istidadı haber alınmıştı. Bugün Ankara'da şehrâyîn vardı ve Büyük Millet Meclisi'nin pişgâhında yapılan şehrâyîn çok kutsî olmuştu. Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han ve İran Sefiri Mümtaz-üd Devle ve Rus Sefiri Aralof ve Azerbaycan Sefiri İbrahim Beyler şehrâyînde hazır dılar. Dükkânlar bütün bayraklarla donanmıştı ve gecesi fener alayları tertip olunmuştu. Bütün çehrelerde sürûr-u şâdmânî vardı. Afgan Sefiri Sultan Ahmet'in yazdığı tebrikname cidden şaheser sayılacak elfâzı muhteiydi. Uşak'tan çekilirken düşmanın Uşak'ta iki bin hane yaktığı ve bazı katler icra ettiği tebliği-i resmîden anlaşılıyordu. Bugün meclis tatil edilmişti. Eskişehir'in ve Seyitgazi'nin de istirdatları resmen teyit etmişti.

3 Eylül 1338

Pazar akşamı hava güzel ve gönüller neşe-i zaferle münevverdi. Her tarafta şavklar yakılmıştı. Sabahısı gazete müvezzileri Aydın'ın ve Nazilli'nin işgalini bildiriyorlardı. Bittabi bu işgaller süvari akını olmasına rağmen esaslı bir işgal değildi. Ordu harekâtının revîş-i haline nazaran birinci harekât-ı taarruziye hitam bulmuştu ve ikinci harekât intizar lazımdı. Nitekim gazeteler de bunu teyit eyliyordu..."⁶⁰

Türk ordusu 9 Eylül'de İzmir'e, 11 Eylül'de Bursa'ya girerek Yunan işgalini sonlandırmış ve yine Ankara'da kutlamalar yapılmıştır. Cemil Bey bu kutlamaları günlüğünde şöyle anlatmıştır:

"10 Eylül 1338

Pazar gecesi akşamdan hava iyi idi. Gece saat dört raddelerinde Ankara'nın her tarafında silahlar atılmaya başladı vehle-i ûlâda bir harîke delâlet ettiği zan olunan bu silahların İzmir'in alınmasından mütevellit âsâr-ı sürûr ve şâdmânî olduğu anlaşıldı. Silah sesleri sabahlara kadar devam etti. ...Bugün Büyük Millet Meclis binası önünde parlak şehrâyîn yapılmıştı..."⁶¹

"11 Eylül 1338

...Yine İzmir hatırası olarak gece silah sesleri eksik olmamıştı. Sabahısı hava yine biraz bulanıktı. Sonra açıldı. Bugün Bursa'nın hakiki işgali haberi geldi. Meclis önünde yirmi bir pare top atıldı. Toplar seri ateşli büyük top olduklarından atılırken meclis binası sarsıldı ve bazı camlar kırıldı. Bursa'nın istihlâsı şerefine yine her yer yeni baştan donandı. Ordu zaferden zafere gidiyordu. Süvarimizin İzmir'e Yunanlılarla birlik dâhil oldukları ve kaçmalarına meydan vermeyip muttasıl

⁵⁸ 3. Defter-14a.

⁵⁹ Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han 21 Nisan 1921'de Ankara'ya gelmiş ve o gün istasyonda görkemli bir karşılama yapılmıştır. Yağmur dolayısıyla Yusuf Cemil Bey bu karşılamaya gitmemiştir. (2. Defter-9b)

⁶⁰ 3. Defter-16b.

⁶¹ 3. Defter-18a.

esir olarak Yunanlıları toplamakta oldukları ve İzmir'de kilitli top ve malzeme-i harbiye ihtinam olunduğu Mustafa Kemâl Paşa tarafından bildiriliyordu. Akşama Bursa için Ankara'da yine azım şenlik vardı..."⁶²

"12 Eylül 1338

...Ankara'nın her tarafında yine şenlik vardı. Fener alayı tertip olunacaktı. İstanbul'umuzun da sürur içinde oldukları ve Sabah, Peyâm matbaalarını taşladıkları anlaşılıyordu. Sürur-ı inşirahın verdiği sekr-i fahr ü mübâhât ile Ankara'nın hemen her tarafında silah atılıyordu. Sabahısı güzel bir hava vardı. Öğleden sonra saat alafranga dördte Büyük Millet Meclis binası önünde layuâd halk birikmişti. Nutuklar söylendi. Miktarı dört bine yakın asker tarafından resmî geçit yapıldı. Talimgâh efendilerinin⁶³ ibdâ' eyledikleri kubbeli bir araba içinde Türk halife ve hakanı türbesi bulunuyordu. Gayet müessir tekbir sedalarıyla arkasında talimgâh efendileri olduğu halde işbu araba meclis binası önüne geldi. Üzerinde ayak üzerinde olduğu halde bir talimgâh efendisinin arada hem büyük Allah'a ve hem araba içinde bulunan hakanına ve hem halka karşı hitap etmek suretiyle söylediği nutuk pek muazzamdı. Mazideki Osmanlı mefahirine karşı bugün ihraz olunan büyük zaferin Türk'ün hakkı olduğunu ve bugün Türk'ün eski mefahirini avdet ettirdiğini ve şimdiye kadar hür ve müstakil yaşayan Türk'ün kimseye baş eğmeyeceğini belîğ ve heyecan-nisâr bir seda ile anlatan bu efendinin nutku hararetili alkışlar arasında hitam bulduktan sonra türbe-i hakanı temsil eden araba talimgâh efendileriyle beraber ağır ve vakur adımlarla geçti. Andan sonra ellerinde kılıç, sırtlarında sırmalı sallama mintan olduğu halde Ankara zeybek oyuncularını ve imalat-ı harbiyenin amelesi ve mektep yavruları birbiri arkası sıra geçtiler. İmalat-ı harbiyenin top atarak geçen arabası ortalığı duman içinde bırakmıştı. Hâsılı bu öyle bir şenlik idi ki tarifi kabil değildi. Bursa Yurdu'nun gayet nefis sırma ile işlenmiş ve âyât-ı celîle ile müzeyyen sancağı pek nazar-rübâ idi. Kabartma ipek ile yazılmış olan Bursa kelimesi cidden sanatlî ve enfesti. Bugünkü tebliğ-i resmîde İzmir civarında Yunanlılardan toplarıyla tüfekleriyle beraber dört bin kişi daha esir alındığı söyleniyordu. Alçak düşman geçtiği yerlerin kısm-ı âzamını yakıyordu. Çine'de Türkleri camiye doldurarak yaktığı mevsûktü."⁶⁴

"13 Eylül 1338

...Gecesi her taraf kandillerle ve meclis binası elektriklerle tenvir olunmuştu. Yapılan fener alayı ve Sultanî Mektebi'nin ibdâ' eylediği ateş ile yürüyen vapur cidden şâyân-ı nazardı. Ankara'nın bu mesut gecesi yine şenlikler içinde geçmişti. Sabahısı mütevali zaferlerimize gülümseyen bir hava vardı..."⁶⁵

3.8. Lozan Anlaşması

Lozan Anlaşması uzun müzakerelerin ardından 24 Temmuz 1923'te imzalanmıştır. Bu gün aynı zamanda Kurban Bayramının birinci günüdür. Yusuf Cemil Bey bugüne dair çok az şey yazmıştır. Anlaşma ile birlikte Ankara'da kutlamalar yapılmış fakat Cemil Bey bu kutlamaları ayrıntı vermeden aktarmakla yetinmiştir.

⁶² 3. Defter-18a.

⁶³ Ankara'daki Harbiye İhtiyat Zabıt Okulu öğrencileri.

⁶⁴ 3. Defter-18b/19a.

⁶⁵ 3. Defter-19a.

"10/23 Temmuz 1339

...Yarın ıyd-i ahdâ idi. 24'te sulh imza edilecekti."⁶⁶

"24 Temmuz 1339

Salı akşamı hava sıcaktı. Sabahı bayram oldu. Hak kabul eylesin bir kurban kestik. Her tarafta sulh senlikleri oldu."⁶⁷

3.9. İstanbul'un Kurtarılması ve Cumhuriyetin İlanı

İstanbul 6 Ekim 1923'te işgalden kurtarılmıştır. Cemil Bey bu sırada ticaret için İstanbul'da olmasına karşın işleri gereğince olsa gerek günlüğüne çok az şey yazmıştır. 30 Eylül 1922'de Fransız ve İngilizlerin İstanbul'u tahliye ettiklerini ifade etmiş,⁶⁸ 1-14 Ekim tarihlerini birleştirerek yazdığı kısımda ise; "Pazar, pazartesi, salı, çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi, pazar, pazartesi, salı, çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi akşamları havalar iyi gitti... Bu aralıkta sevgili Mehmetçiklerimiz gelmiş ve İslâmbol halkı tarafından büyük istikbal yapılmıştı ve cumartesi avdet trenine bindim."⁶⁹ demiştir.

14 Ekim'de dönüş yoluna çıkan Cemil Bey cumhuriyetin ilan edildiği gün de Ankara'dadır. 21-31 Ekim tarihlerini birleştirerek yazdığı küçük kısımda ise bu zaman zarfında havaların güzel olduğunu, cumhuriyetin ilan edilerek Mustafa Kemal Paşa'nın reis-i cumhur seçildiğini söylemiştir.⁷⁰ Bu sırada lise öğrencisi olan Cemil Bey'in büyük oğlu Muhasin Özata cumhuriyetin ilan edildiği günü özel notlarında şöyle anlatır:

"29 Teşrinievvel Pazar günü yatsı sıralarında toplar atılmaya başlandı. Ne var acaba diye sokağa fırladığımızda gelip geçenlerden cumhuriyetin ilan edildiğini öğrendik. 30 tarihli gazetelerde dünkü mecliste Teşkilat-ı Esasiye Kanununda değişiklik yapılarak memlekette cumhuriyet idaresinin kurulduğunu ve Mustafa Kemâl Paşa'nın reis-i cumhur seçildiğini, kabinenin istifası ile yeni hükûmeti kurmaya İsmet Paşa'nın memur edildiğini yazıyordu."

3.10. Cenaze Merasimleri

Yusuf Cemil Bey günlüğünde bazı önemli kişilerin vefatlarını ve yapılan cenaze merasimlerini aktarmıştır. Meclis açıldıktan iki gün sonra 25 Nisan 1920'de vefat eden Burdur mebusu Müftü Halil Efendi⁷¹ ile 14 Ocak 1923'te vefat eden Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın vefatlarını sadece zikretmekle yetinmiştir.⁷² Jandarma Umum Kumandanlığı Birinci Şube Müdürü Kaimmakam Ziya Bey'in 4 Ocak 1923 günü vefatını ve güzel bir cenaze töreni yapıldığını günlüğüne yazsa da teferruat vermemiştir.⁷³ 18 Nisan 1921'de vefat eden İsmail Fazıl Paşa, 14 Nisan 1922'de vefat eden Yusuf İzzet Paşa

⁶⁶ 4. Defter-16b.

⁶⁷ 4. Defter-17a.

⁶⁸ 4. Defter-19b.

⁶⁹ 4. Defter-19b.

⁷⁰ 4. Defter-20a.

⁷¹ 1. Defter-9b.

⁷² 4. Defter-40b.

⁷³ 3. Günlük-39a.

ve 6 Mart 1923'te vefat eden Malatya Mebusu Lütfü Bey'in vefatlarına dair bazı ayrıntılar paylaşmıştır. Yozgat Mebusu İsmail Fazıl Paşa'nın vefatına ve cenaze törenine dair şunları yazmıştır:

"18 Nisan 1337

Öğleye kadar ikametgâhımda evkatımı imrâr eyledikten sonra meclis-i mebûsâna gittim. Hava bulanmış ve gam-âver bir vaziyet almıştı. Sabık Nafia Vekili Yozgat Mebûsu İsmail Fâzıl Paşa'nın ecel-i mevutuyla ve Üsküdar Mebûsu Selahattin Bey'in intihar suretiyle vefatlarını işittim. Müteessir oldum. Silahların namlusu zemine doğru çevrilmiş olduğu halde, birçok asker ve mebûsânın iştirakiyle ve ihtifâlât-ı lâzıme ile Fazıl Paşa hazretlerinin cenazesi meclis binası önünden geçirilmişti. Bilmem nedendir, sabahtan mesrur ve münşerih olan gönlümde şimdi de bir hüzn-i umumiye belirmişti. Vücudumda bir dermansızlık ve bir düzensizlik hissediyor ve yürürken sendeliyordum. Bir gün biz bir var iken bir yok olacak değil miyiz? Çünkü İsmail Fazıl Paşa hazretleri bir gün evvel meclistelerdi. Ah yalan dünya, senin neyine güvenmeli?"⁷⁴

Yusuf İzzet Paşa'nın vefatına dair 14 ve 15 Nisan 1922'de şunları yazmıştır:

"14 Nisan 1338

...Mekteb-i Sultani'de ervah-ı şühedaya ithaf olunmak üzere kıraat olunacak mevlid-i cenâb-ı risâlet-meâba med'uv bulunduğumdan Cuma namazından sonra oraya gittim. Mevlid-i Şerif güzel oldu.⁷⁵ Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han ve İbnü'r-reşid Vafidî Hazreti ile birçok mebûsân ve memurin-i kiram bu mevlitte mevcuttular. Orada iken dünkü meclis müzakeratında mevcut olan Bolu mebûs-ı muhteremi kıymetli erkân-ı askeriyemizden Mirliva Yusuf İzzet Paşa hazretlerinin fecaatten vefat eyledikleri haber-i elemnâkını işittim. Pek temiz bir nâsiye-yi haiz olan müşarünileyhin üfulleri cidden zayıyat-ı azîmedendi. Bugünkü havanın güneşsiz ve bulutlu olmakla beraber soğukluğu müşarünileyhin ziyâ'na havanın da müesser olduğu zannını veriyordu...

15 Nisan 1338

...Merhum Recâzâde Ekrem Bey'in damadı Necip Paşa'nın vefatında "âlem yine ol âlem, devran yine o devran" diye söyledikleri mersiye gibi Yusuf İzzet Paşa Hazretlerinin ziyaretlerine karşı bugünkü havanın beşûşiyeti dünyanın hiçliğini ispat ediyordu. Merhum paşa hazretlerinin cenaze merasimi bugün ifa olunacaktı. Perşembe günkü içtimada hazır bulunan on, on iki saat sonra bir var bir yoklar sırasına girmişti. Ah yalan dünya sen kadar zalim ne kadar merhametsizsin. Merhum müşarünileyh hakkında ihtifâlât-ı faika icra edilmişti..."⁷⁶

Malatya Mebusu Lütfü Bey'in 6 Mart 1923'teki vefatına dair ise şunları yazmıştır:

"6 Mart 1339

...Bu gece Malatya Mebûsu Lütfü Bey sekte-i kalpten vefat eylemişti. Mevlâ rahmet eyleye. Muhafazakâr ve asabi bir zattı. İhtizâr zamanında kelime-i şahadet getirdikten sonra "Musul meselesi ne oldu?" dediği istihbar olunmuştu. Müşarünileyhin Lozan Konferansı müzakeratına ne kadar yürekten ehemmiyet verdiği bununla derkârdı."⁷⁷

⁷⁴ 2. Defter-9a.

⁷⁵ Yusuf Cemil Bey Ankara'da bu mevlitten başka 3 Mart 1922 tarihinde Afganistan'ın İstiklâlistiklâl günü münasebetiyle Hacı Bayram Veli Cami'ndeki mevlidine de katılmıştır. (2. Defter-48a)

⁷⁶ 3. Defter-52b/53a.

⁷⁷ 4. Defter-4a.

Cumhuriyete giden yolda ilk siyasi cinayet olarak kabul edilen Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey Cinayeti de Yusuf Cemil Bey'in günlüğünde yer almıştır. Ali Şükrü Bey gibi muhalif görüşlere sahip olan Yusuf Cemil Bey bu cinayete çok üzülmüş ve Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey'in de bu işin içinde olabileceğini düşünmüştür. 28 Mart-6 Nisan 1923 tarihleri arasında günlüğüne Ali Şükrü Bey cinayeti ve Topal Osman'ın öldürülmesi olayını ve cenazelerinin kaldırılması hakkında şunları yazmıştır:

"28 Mart 1339

Çarşamba gecesi hava akşamdan iyi idi. Sabahı da iyi oldu. Bugün mecliste Tedrisat-ı İptidaiye Kanununun 15'inci maddesi müzakere edildi ve haneme gelirken dün sabahtan beri Trabzon Mebûsu Şükrü Bey'in gaip idiğini Muş Mebûsu Said Bey'den işittim. Eğer müşarünileyhe hafazanallah bir suikast vaki oldu ise cidden bir arkadaş gaip etmiş olacaktık.

29 Mart 1339

...Gaip olan Trabzon Mebûsu Ali Şükrü Bey hakkında İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu tarafından ihatalıca sözler söylenildi ve bu esrarengiz meselenin meydana çıkması hakkında Heyet-i Vekile reisi tarafından beyanatta bulunuldu.

30 Mart 1339

... Bugünkü gazeteler müttehid'ül-lisan Ali Şükrü Bey'in gaybubeti hakkında acı lisan kullanıyorlardı. Ekseriyet müşarünileyhin Giresun Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Kaimmakam Topal Osman Bey tarafından gaybubet ettirildiği ve bunda da Mustafa Kemâl Paşa'nın parmağı olması muhtemel bulunduğunu zannediyorlardı. Bugün akşamüzeri bir iki arkadaşla çarşıdan geçmekte olan Gelibolu Mebûsu Celâl Nuri Bey beşuş bir çehre ile arkadaşlarına birkaç gündür Ankara'da bulunmadığını ve bugün geldiğini anlatıyordu. Ali Şükrü Bey, Celâl Nuri Bey'in birkaç fenalıklarının gazetesinde intizar-ı cihana neşretmiş ve daha çok bildikleri olduğunu ve bunları da sulhtan sonra neşredebileceğini ilan etmişti. Ali Şükrü Bey'in esna-i gaybubetinde Celâl Nuri Bey'in Ankara'da bulunmaması nazar-ı dikkatimi celb etti. Kalbimden kopan bir seda-i hatifi bana acaba dedi. Çünkü Celâl Nuri Bey zengindi. Kendisinin gizli foyalarını meydana koyan ve koyacak olan Tan gazetesi sahibi Şükrü Bey'in yaşamı onun için muzırdı. Gayet iyi düşünülmüş bir tertiple Ali Şükrü Bey'i bu yok ettiremez miydi? Bence Celâl Nuri Bey'in, Ali Şükrü Bey'in esna-i gaybubetinde Ankara'da bulunmaması şâyân-ı nazardı.

31 Mart 1339

... Bugün mecliste Ali Şükrü Bey için istizah tavrı verilmiş ise de hükûmet ketumlukta ısrar göstermişti ve cinayetin Topal Osman Ağa tarafından ika edildiği anlaşılıyordu.

2 Nisan 1339

... Gazetelerin rivayetine nazaran Ali Şükrü Bey'in mahnûk cesedi bulunmuştu. Bugün İntihâb-ı Mebûsân Kanununun tadili müzâkeresi vardı. Ankara'nın iki saat şarkında Mühye köyü civarındaki kumluğa müşarünileyhin naaş-ı manhûk ve mecruhunu bir metre umkunda gömmüşlermiş. Bunu taharriyat neticesinde bulan Mülâzım Kemâl Bey'di ve bir yeşil sineğin Ali Şükrü Bey'in medfenini bulmağa yardım ettiği de söylenmişti.

3 Nisan 1339

Salı gecesi akşamdan hava soğuktu. Sabahleyin gün doğmazdan evvel mavzer ve mitralyöz sedası Ankara'nın şarkında başlamıştı. Bundan vehle-i ûlâda halk ürkmüştü. Sonra Topal Osman'la jandarma kuvvetleri arasında müsademe yapılmakta olduğu anlaşıldı ve işbu müsademe

neticesinde merhum Osman meyten elde edilmiş ve Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemâl'in de muhafaza bölüğü olan şımarğın Giresunluların Topal Osman müdafaasında mağlup olarak on beş kadarı yaralı ve telef olmuş ve mütebakisi derdestle silahtan tecrit ve hapis edilmişlerdi. Bazı dalkavuk mebûslar müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisi'nin demir kararları karşısında saltanat-ı şahsiye kurmak isteyen Mustafa Kemâl titremişti. Erzurum ve Trabzon muhitlerinden kopan seda-i hak Topal Osman'ın ahirini mebhût bırakmıştı ve bugünkü mecliste Topal Osman'ın naaşının Büyük Millet Meclisi binası önünde teşhiri talep ve kabul olunmuştu ve merhum Ali Şükrü Bey'in ruhuna kaimen Fatiha okunduktan sonra hürmeten meclis tatil olunmuştu.

4 Nisan 1339

... Topal Osman'ın naaş-ı menfuru üç saat kadar teşhir olunmuş ve bilahare bir bârgîr leşinin bulunduğu çukura gömülmüştü. Hürriyet-i vicdaniyesinden kopan haklı sedalarından dolayı dilini susturmak için en denli bir kancıklıkla şehit edilmiş olan Ali Şükrü Bey millet nazarında gittikçe yükseliyor ve verilen bir emre tebaiyetle kadîmen dostu olan Ali Şükrü Bey'i katleden Topal Osman'ın lâşesi köpek leşi gibi bir bârgîr leşi çukuruna itiliveriliyordu. Ne büyük ibretâver bir manzara! Bugün yeni İntihâb-ı Mebûsân Kanununun müzâkeresi ikmal edilmişti. Yarın şehid-i mübeccel Ali Şükrü Bey'in cenaze merasimi vardı. Cenaze Hacı Bayram Cami'nde namazı kılındıktan sonra ihtifâlât-ı lâzime ile istasyona götürülecek ve oradan şimendifere tahmil olunacaktı. Çünkü Trabzonlular cenazeyi Trabzon'a istiyorlardı. Naaş tahnit olunmuş ve Trabzon'a isaline Trabzon Mebûsu Hamdi ve Lazistan Mebûsu Ziya Hürşit Beyler memur edilmişlerdi. Milletın mebûslarına karşı gösterdikleri itimat-ı ehemmiyetten doğan bu ulvî menâzıra karşı Ali Şükrü Bey'in ortadan yok edilmesini emreden vicdan mahrumu herif acaba nasıl bir mevkide bulunuyordu. Şüphesiz sırası geldiğinde millet onun cezasını da verecekti. Lâkin ufak bir tefrika-i siyâsiyenin zamanı değildi.

5 Nisan 1339

...Topal Osman Ağa'nın katli meselesi bana bazı mülâhazalar hazırlatıyordu. O da Topal Osman'ın vücudunun ortadan kaldırılması lazımsa ve bu da müşkül ise Ali Şükrü Bey'in izale-i vücuduna teşvik edilerek bu suretle onun da kanunen vücudunun ortadan izalesi meselesi idi ve bu mülâhazam mantıktan pek de müstebit değildi.

6 Nisan 1339

... Artık olan olmuş biten bitmiş Ali Şükrü Bey meselesi kapanmış gibiydi."⁷⁸

3.11. Halkbilimsel Unsurlar

Bu başlık altında, Yusuf Cemil Bey'in günlüğüne yansımış olan Ankara'nın halkbilimsel unsurları incelenmiş olup, bunlar bayram ve düğünler, halk takvimi ve halk meteorolojisi, halk hekimliği, mesire yerleri, ay tutulması ve yangın başlıkları ile sınıflandırılmıştır.

3.11.1. Çiçek Bayramı

Çiçek Bayramı baharın gelişiyile ilişkilendirebileceğimiz halk arasında kutlanan bir bayramdır. 1950'lerden itibaren İstanbul'da resmî kurumlarca da tertip edilen bu bayram Anadolu halkı için baharla ilişkilendirilmektedir.⁷⁹ Osmanlı devrinde okulların

⁷⁸ 4. Defter-6b/9a.

⁷⁹ Mustafa Mutlu, "İstanbul'da Halka Adanmış Bir Bayram: Bahar ve Çiçek Bayramı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (2016), s.79.

kutladığı bir etkinlik olarak göze çarpan çiçek bayramına⁸⁰ Cemil Bey'in günlüklerinde hem Ankara'da hem de Kütahya'da kutlandığını görmekteyiz. Cemil Bey 17 Haziran 1921'de Kütahya'da olduğu zaman Kütahya Grup Kumandanının himayesinde okullar için tertip edilen bir Çiçek Bayramı kutlamasından söz etmektedir. (2. Defter-16a) Ankara'da ise 30 Mayıs 1922'de Ayaş köprüsü civarında aynı zamanda Ramazan Bayramı'nın üçüncü günü kutlanılan Çiçek Bayramı hakkında Cemil Bey şunları yazmıştır: "...Bugün Hatip Çayı boyunda bir parça tenezzüh icra eyledim. Ayaş Köprüsü civarında yapılan Çiçek Bayramına gitmiş isem de izdihamdan dolayı çok durmayıp hemen avdet ettim. Muhasin, Suavi, Sabahat Çiçek Bayramına tamamıyla iştirak eylemişlerdi. Hatta başına izci şems siperi ve arkasına izci çantası takmış olan Suavi'nin akşama kadar yalnız başına o kalabalıkta seyre iştirak eylemesi ve bizim bile güç bağladığımız çantayı kendisinin çözüp içindeki ekmekten yedikten sonra yine güpgüzel bağlaması şâyân-ı hayretti. Çünkü henüz dokuzuna yeni kadem basmıştı. Bugün yağmur fasıla ile yağmakta devam eylemişti."(3. Defter-4b)

3.11.2. Ramazan ve Kurban Bayramı

Ankaralıları Ramazan'ın gelişini ve bayramın hangi gün olduğunu ayın durumuna göre belirliyorlardı ki Yusuf Cemil Bey günlüğünde bundan bahsetmiştir. Halkı durumdan haberdar etmek için ise top atılıyordu. 27 Mayıs 1922'de yarının Ramazan Bayramı olduğunu halka haber vermek için top atışları yapıldığını Yusuf Cemil Bey yazmıştır.⁸¹ Yusuf Cemil Bey, 28 Mayıs 1922'de bayramın ilk gününde resmî ziyaretler yapmış sonra Ankara halkının bayramı kutlaması hakkında kısaca bilgi de vermiştir: "Pazar gecesi akşamdan hava zararsızdı. Sabahı saat onda evimize civar camilerden birinde Muhasin ve Suavi ile birlik bayram namazını kıldıktan sonra meclise gittim ve muayede bulundum. Bilahare Afgan ve Azerbaycan sefarethanelerini ziyaret eyledim. Karacabey Hamam Meydanı ile Tahtakale Meydanı salıncaklarla, çıkırıklarla dolu idi. Hakikaten Ankara'nın çocukları bayram mahalli alâ mâ-haşrallah denecek raddede kalabalıktı. Salıncakların sallanması, çıkırıkların dönmesi, kalabalığın karınca gibi kaynaşması şaşılacak derecede idi..."⁸²

Cemil Bey 15 Ağustos 1921 gününün Kurban Bayramı olduğunu söylerken⁸³ 4 Ağustos 1922'ye denk gelen Kurban Bayramı'nda ise küçük oğlu Suavi ile bayram namazına gitmiş ardından resmî tebrikleşme için Meclise geçmiştir.⁸⁴ Lozan'ın imza edildiği güne denk gelen 24 Temmuz 1923'teki Kurban Bayramı'nda ise kurban kestiğini ve Lozan münasebetiyle şehirde kutlamaların yapıldığından söz etmiştir.⁸⁵

⁸⁰ B.O.A. MF.KMT.01216.00038.001.

⁸¹ 3. Defter-4a.

⁸² 3. Defter-4a.

⁸³ 2. Defter-23a.

⁸⁴ 3. Defter-11a/11b.

⁸⁵ 4. Defter-17a.

3.11.3. Hıdrellez

Rûz-ı Hızır, yani Hızır Günü olarak da adlandırılan Hıdrellez Anadolu'da genellikle 6 Mayıs'ta kutlanır. Hızır ile İlyas'ın yeryüzünde buluştukları güne müsadif olan bu gün Ankara'da da 6 Mayıs'ta kutlanmıştır. Cemil Bey Ankara'da olduğu yıllarda Hıdrellez'in kutlandığını söylese de bu bayramın nasıl kutlandığına dair çok az bilgi vermektedir. 6 Mayıs 1920⁸⁶, 1922⁸⁷ ve 1923'te⁸⁸ günlüğünde sadece o günün Hıdrellez olduğunu ifade etmiş, 1921'de bayramın nerede kutlandığına dair ise küçük bir bilgi aktarmıştır. 6 Mayıs 1921 günü Hıdrellez'e dair yazdığı kısım şöyledir: "Cuma akşamı hava iyi idi. Sabahısı bir parça soğuk yaptı. Bu da gece yağmur yağmış olmasından idi. Bugün Ankara'da Müslim, gayrimüslim Rûz-ı Hızır bayramı var idi. Ziraat Mektebi havaline bütün mekâtib talebesiyle binlerle halk gitmişti..."⁸⁹

3.11.4. Nevruz

Yusuf Cemil Bey 22 Mart 1921'de ailesini ziyarete gittiği için Kütahya'dadır. Kütahya'da Nevruzun kutlandığını ifade etse de nasıl kutlandığına dair malumat vermemiştir.⁹⁰ Bir yıl sonra 22 Mart 1922'de Ankara'dadır ve bu güne dair şunları yazmıştır: "Çarşamba akşamı hava yine soğuktu. Sabahı da soğuk vardı. Bugün sözde Sultan Nevruz'du. Lâkin hava sonradan ısındı ve Meclis-i Millî binası önünde bir askerî resmî geçidi yapıldı. İyi ilbâs edilmiş olan yiğit askerlerimizin manzara-i kahramanesi şâyân-ı takdirdi. Hele itfaiye bölüğü başkaca nazarrüba idi. Bugün 380 kuruşa bir yük kömür aldım ve akşamüzeri beraberime Muhasin'i ve Suavi'yi alarak Mevlevihane istikametiyle ateşle müdevvir un fabrikası ittisalindeki Hatip Çayı kenarına gittik. Orada bulunan askerî teahhüd develerinin homurdana homurdana hamur topağı yutmaları Suavi'nin pek hoşuna gitmişti ve akşam ezanı sonra avdet eyledik ve bugün sözde Türk esatiri mucibince Ergenekon günü imiş."⁹¹ Cemil Bey'in yazdıklarına bakılırsa bu yıl yapılan nevruz kutlaması resmî bir hüviyete bürünmüş görünmektedir. 22 Mart 1923'te ise Cebeci İstasyonu civarında Ankaralıların Nevruzunu kutladıklarını söyleyen Cemil Bey şunları yazmıştır: "Perşembe gecesi akşamdan hava cidden soğuktu. Ferdası gün de soğuk oldu. Bugün doksan tamam olduğundan Ankaralıların bu soğukta Cebeci'de, istasyonda sahraları vardı. Kız mektebiyle Sabahat da bu bayrama iştirak etmişti." Burada geçen "doksanın tamam olması" ise halk takviminde 90 gün süren, Aralık ayında başlayıp ve 21 Mart'ta sona eren dönemin bitmesidir. Çetin kışın sona ermesi ve baharın gelmesiyle halk bahar bayramı yapmaktadır.

⁸⁶ 1. Defter-13a.

⁸⁷ 3. Defter-2a.

⁸⁸ 4. Defter-12b.

⁸⁹ 2. Defter-11b.

⁹⁰ 2. Defter-4b.

⁹¹ 2. Defter-50a.

3.11.5. Paskalya

Yusuf Cemil Bey Ankara'da kutlanılan Paskalya bayramları hakkında çok az bilgi vermiş, 1 Mayıs 1921⁹², 16 Nisan 1922⁹³ ve 8 Nisan 1923'te⁹⁴ o günlerin paskalya olduğunu günlüğüne bir cümle ile yazmıştır. Sadece 27 Mart 1921 günü yapılan Paskalyanın Katolik Paskalyası olduğunu söylemiştir.⁹⁵

3.11.6. Düğünler

Cemil Bey günlüğünde sadece iki düğünden bahsederken, günlüğe göre Ankara'da hiçbir düğüne katılmadığından bunların nasıl yapıldığına dair bilgi de vermemiştir. Düğünlerden ilki 9 Temmuz 1921 günü Dersim Mebusu Mustafa Zeki Bey'in oğlunun sünnet düğünü iken⁹⁶ diğeri 3 Ocak 1923'te ki bir düğündür.⁹⁷ Bu düğünü evine kadar gelen davul sesinden hareketle bize haber vermektedir.

3.11.7. Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi

Yusuf Cemil Bey istisnasız her gün günlüğüne hava durumunu vermekle başlamaktadır. Bazen çok ayrıntılı olarak verdiği bu hava raporları Ankara'nın meteoroloji tarihi açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Hatta bazı günlerde güne dair sadece hava durumunu vermiştir. Günlüğüne bakılınca halk takvimini ve hava olaylarına dair halk inançlarını çok iyi bildiği görülmektedir.

3.11.8. Cemre

Cemre, ilkbaharın gelmesiyle birlikte sırayla havada, suda ve toprakta oluştuğu düşünülen sıcaklık artışıdır. Cemil Bey hava durumunu hiç aksatmadan takip ettiği için cemrelerin düşme zamanlarını da günlüğüne günü gününe not etmiştir. Cemil Bey'in bilgisine göre ilk cemre 20 Şubat'ta, ikinci cemre 27 Şubat'ta, üçüncü cemre 6 Mart'ta düşmektedir.⁹⁸ Bu tarihleri Ankara'da bulunduğu dört yıl boyunca aksatmadan günlüğüne yazmıştır.

3.11.9. Karakış, Zemheri ve Hamsin

Zemheri 21 Aralık ile 31 Ocak tarihleri arasındaki 40 günü kapsayan soğuk kış günlerine halk arasında verilen addır. Cemil Bey'in hava durumunu anlatırken "efe" lakabını taktığı ve en şikâyet ettiği mevsimdir. Hatta bahar aylarındaki soğuk günler için "zemheri gibi" tabirini kullanarak sürekli zemheriden dert yanar. Zemheri iyi gittiği zamanlarda "Maşallah nazar ermesin zemheri iyi gidiyordu."⁹⁹ bile demiştir. Cemil Bey'in günlüğüne

⁹² 2. Defter-11a.

⁹³ 2. Defter-53a.

⁹⁴ 4. Defter-9a.

⁹⁵ 2. Defter-5b.

⁹⁶ 2. Defter-18b.

⁹⁷ 3. Defter-38b.

⁹⁸ Bkz. 1921 için; 1. Defter-49b, 1. Defter-50b, 2. Defter-2a, 1922 için; 2. Defter-46a, 2. Defter-48a, 1923 için; 3. Defter-2a, 1924 için; 4. Defter-32, 4. Defter-33b, 4. Defter-34b.

⁹⁹ 2. Defter-43b.

göre Ankara'da zemheri 24 Aralık'ta başlıyor ve 1 Şubat'ta¹⁰⁰ son buluyordu. Hamsin ise kışın yavaş yavaş etkisini azalttığı dönemdir ki bu da 1 Şubat-21 Mart arasındır. Günlüklere göre de Ankara'da hamsin 1 Şubat'ta başlamaktadır.¹⁰¹ Cemil Bey'e göre karakıştan zemheriye, zemheriden hamsine geçişlerde çarpışmalar olmaktadır. Bu durum o gün havanın çok daha sert ve amansız olması şeklindedir. Ankara'da karakıştan zemheriye geçiş sırsındaki çarpışmayı şöyle ifade etmiştir: "...hatırı sayılır belâlardan olan azılı karakış vaziyet-i menfûre-i bâridesini kışların efe başısı olan zemheriye devrediyordu. Sabahleyin mutedil velâkin kesif ve gamnâk bir hava vardı. Artık bugün zemheri birdi. Bazı senelerde görüldüğü vecihle bereket versin bugün zemheri ve karakış çarpışması olmamıştı."¹⁰² Cemil Bey, 22 Aralık 1923'te karakıştan zemheriye geçiş ile 1 Şubat 1923'te zemheriden hamsine geçişte yaşanan bu çarpışmaları ise şöyle aktarmıştır:

"Cumartesi gecesi hava akşamdan kıştı. Sabahısı şiddetli dolu yağdı. Galiba karakışla zemheri çarpışıyordu."¹⁰³

"Perşembe gecesi tekrar kar yağmaya başlamıştı. Galiba zemheri ile hamsin çarpışıyordu. Çünkü yarın hamsinin biriydi."¹⁰⁴

3.11.10. Eyyâm-ı Bâhûr

Yaz mevsiminin en sıcak günleri olan "eyyâm-ı bâhûr" Ağustosun ilk yarısına denk gelmekte ve hangi aralıkta olduğu yer yer değişiklik göstermektedir. Cemil Bey'e göre Ankara'da eyyâm-ı bâhûr 2 Ağustos'ta başlıyor¹⁰⁵ ve 10 Ağustos'ta¹⁰⁶ sona eriyordu.

3.11.11. Menekşe Kurağı

Menekşe Kurağı yağışsız geçen bahar günleri için söylenmekle birlikte Cemil Bey 25 Mart 1923'te şöyle yazmıştır: "Pazar gecesi akşamdan hava iyice idi. Sabahı da iyi oldu. Ortalık kurumuştı. Galiba menekşe kurağıydı."¹⁰⁷

3.11.12. Leylek Soğuğu

Halk arasında 28 Şubat'a denk gelen soğuğa "Leylek Soğuğu" denilmektedir. Cemil Bey bu soğuk günün hangi gün olduğunu tam bilmemekle birlikte 4 Nisan 1923 günü şöyle demiştir: "Çarşamba gecesi hava akşamdan cidden soğuktu. Sabahısı incimâd vardı. Galiba bu soğuk leylek soğuydu."¹⁰⁸

¹⁰⁰ 2. Defter-47a / 3. Defter-44a.

¹⁰¹ 3. Defter-44a.

¹⁰² 3. Defter-38b.

¹⁰³ 4. Defter-24b.

¹⁰⁴ 3. Defter-42b.

¹⁰⁵ 2. Defter-22a / 3. Defter-11b.

¹⁰⁶ 3. Defter-12a.

¹⁰⁷ 4. Defter-6b.

¹⁰⁸ 4. Defter-8a.

3.11.13. Sitte-i Sevr

Anadolu'da 20/21 Nisan ile 25/26 Nisan arasına gelen 6 günlük soğuk, fırtınalı ve çabuk değişebilen havaya "Sitte-i Sevr" denilmektedir. Fakat Cemil Bey sitte-i servin ne zaman olduğu konusunda tam emin olmadan defterine hem 17 Nisan 1920¹⁰⁹ günü hem de 14 Mart 1923¹¹⁰ gününü sitte-i sevr olarak kaydetmiştir.

3.11.14. Aprilin Beşi

Halk arasında miladi takvime göre 18 Nisan'a denk gelen ve aşırı soğuk olacağına inanılan gündür. "Kork aprilin beşinden, ayırır koca öküzü eşinden" atasözü ile de dillendirilen bu soğuk günden korunmak için hazırlık yapmak gerektiğine inanılır. Yusuf Cemil Bey, bu günün 18 Nisan'a denk geldiğini 17 Nisan 1920¹¹¹ ve 18 Nisan 1922¹¹² günlerinde günlüğünde ifade etmektedir. Fakat bu günün değişkenlik gösterebileceğini de dile getirmektedir. Öyle ki 15 Nisan 1922¹¹³ günü olan soğuğu aprilin beşine yorarken, 20 Nisan 1921'de şöyle demiştir: "Çarşamba akşamı hava iyiydi ve güzel bir mehtap ortalığı şeffaf nurlar içine gark ediyordu. Bugün ve bu gece ve dün april denilen soğuğa müsadif olmak lazım gelirken bin şükür öyle bir şeyler görülmemiştir. Galiba bu yıl april nisanın on üçüncü ondan evvelki günlere müsadifti."¹¹⁴

3.11.15. Berdelâcuz (Kocakarı Soğukları)

Berdelâcuz, milâdî takvime göre 11-17 Mart arasındaki günlerde görülen soğuklar olup halk arasında daha çok "kocakarı soğukları" adıyla anılır. Yusuf Cemil Bey 14 Mart 1921 ve 19 Mart 1923 günlerinde Ankara'da berdelâcuzun geldiğini kaydetmiştir.¹¹⁵

3.11.16. Kasım Günleri

Halk takvimine göre bir yıl iki bölümden oluşmaktadır. "Kasım Günleri" denilen bölüm 180 gündür ve 8 Kasım'da başlar, 6 Mayıs'ta sona erer. "Hızır Günleri" denilen bölüm ise 186 gündür ve 6 Mayıs'ta başlar, 8 Kasım'da sona erer. Yusuf Cemil Bey 9 Kasım 1921 günü: "...bugün kasımdı yahut dündü ve bugün on buçuk liraya birer yatak bir yorgan mubayaası mecburiyetinde kaldım."¹¹⁶ diyerek kasım günlerinin geldiğini dile getirmiş ve kış hazırlığı olarak yatak ve yorgan satın almıştır.

3.11.17. Halk Hekimliği

Yusuf Cemil Bey halk kültürüne son derece hâkim olduğu için halk arasındaki tedavi yöntemlerini de bilmekte ve ara sıra kendisine ve ailesine de bildiklerini uygulamaktadır. Elbette günlüğüne bakıldığında kendisi ve çocukları için defalarca doktora

¹⁰⁹ 1. Defter-5b.

¹¹⁰ 4. Defter-5a.

¹¹¹ 1. Defter-5b.

¹¹² 3. Defter-53a.

¹¹³ 3. Defter-52b.

¹¹⁴ 2. Defter-9a.

¹¹⁵ 4. Defter-5b.

¹¹⁶ 2. Defter-34a.

başvurmuştur. Kendi uyguladığı tedavi yöntemleri daha çok alternatif tıp olarak görülebilir. 1922 yılında kızı Sabahat tifo hastalığına yakalanmış ve iki aya yakın iyileşememiştir. Bu zaman zarfında kızını defalarca doktora götürmüş, doktorun yazdığı ilaçları da kızına kullandırmıştır. Hatta ailecek tifo aşısı da yaptırmışlardır. Fakat ara ara kendi bildiği yöntemleri de uygulamaktan geri kalmamıştır. Örneğin kızının ateşini düşürebilmek için Hintyağı içirmiş ve vücuduna sirke sürmüştür.¹¹⁷

Yusuf Cemil Bey Kütahya günlüğünde olduğu gibi Ankara günlüğünde de sık sık kalp sıkıştırmasından şikâyet etmektedir. Meclise gidip gelirken nefessiz kaldığı için evini daha düzayak bir mahalleye taşımak zorunda bile kalmıştır. Muhtemeldir ki vefatının da ana sebebi bu kalp rahatsızlığı olmalıdır. Fakat vefat etmeden önce, 1924 yılının Ocak sonu ile Şubat başı, bazı küçük hastalıklara yakalanmıştır. Bel ve kulak ağrısından ve basurdan mustarip olan Cemil Bey bu hastalıklarından kurtulabilmek için de bazı halk hekimliği yöntemlerine başvurmuştur. Belindeki ağrıdan kurtulabilmek için beline kil vurmuş, içine balmumu karıştırdığı zifti elli bir kadına beline sardırması, şişe çektirmiş, sıcak kiremit koymuştur.¹¹⁸ Hatta beline vurulan zift “pehlivan yakısı” vurmuş gibi belinde bir yara açmış bu yarayı iyileştirmek için de bu sefer beline “okserijon” denilen bir madde sürmüş, keten lapası vurdurmuştur. Bunlar da işe yaramayınca beline, asit borikli su ile ıslatıp sakız merhemi sürdükten sonra tülbentten geçmiş kına sepelemiş ve üzerini muşamba ile sarmıştır.¹¹⁹ Vefatı ile neticelenen bu hastalık sürecinde Cemil Bey dükkânına gidememiş, oğlu Muhasin okula ara vermek zorunda kalmıştır.

12 Şubat 1924'te oğlu Muhasin'in eline kaçan kıymık için ise oğlunun eline ocakta gömülmüş soğan vurmuş, bir gece sonra ise eline tavşan yağı ile sarmıştır.¹²⁰

3.11.18. Mesire Yerleri

Yusuf Cemil Bey günlük boyunca Ankara'nın iki mesiresinden çokça bahsetmektedir. Yalnız başına, arkadaşlarıyla ya da ailesiyle sürekli gittiği ve en çok beğendiği yer Hatip Çayı boyudur. Buranın güzelliklerini günlüğünde teferruatlıca anlatmaktadır. Kadınların çamaşır yıkadığı, pikniklerin ve partilerin düzenlendiği, Ankaralıların kadın erkek gittiği bu yer hakkında çok güzel betimlemeler yapmakta ve şunları aktarmaktadır:

“6 Mayıs 1920

...Beytütet eylediğim Dârümuallimîn binasından çıktıktan ve bir sütçü dükkanında süt içtikten sonra Hatip Çayı sahillerine doğru bir sabah tenezzühü icra ettim. Hüthüt de tabir olunan sivri tepeli ve uzun gagalı duguk kuşlarının gür ve mütevelvil sedasıyla bir ahenk-i tam husûle getiren bulanık sulu ve meşhur akışlı Hatip Çayı'nın gürültülü zemzemesi ruhuma inşirahlar bahşediyor ve cicikey cicikey tarzında öten bir bahar kuşunun rûhnevâz sedası rebî'-i bedayi'-i nisârın haşmet-i hazrâsını tezeyyüd eyliyordu...”¹²¹

¹¹⁷ 3. Defter-20b/21b.

¹¹⁸ 2. Defter-49a / 4. Defter-28a.

¹¹⁹ 4. Defter-28b/30b.

¹²⁰ 4. Defter-31b.

¹²¹ 1. Defter-12b/13a.

"7 Mayıs 1920

...Denizli Mebûsu Buldanlı Necip Bey'le Ankara'nın şarkında olan Mevlevî Câmî'-i Şerifine gittik ve cumayı orada eda eyledik. Oradan Hatip Çayı vadisine indik. Çay boyunca işbu vadi son derece ferahfeza idi. Sıkça tenezzühüne ve udla icra-i ahenk eden bir Hristiyan partisine ve çay kenarında çamaşır yıkayan yüzlerce Hristiyan kadınlarına rastladıktan sonra tenezzühe çıkmış olan zabitan ve efrâd-ı askeriyeye tesadüf ettik. Orada zabitanla beraber biraz oturup görüştüğümüzden ve terennüm-sâz olan musikiyi dinledikten ve çanlı davul, zurna önünde Bulgar oyununa müşabih Çorum ve Keskin efradının oyunlarını ve oynama kabilinden yapılan güreşi seyreyledikten ve o sıra nüzul eden yağmur sebebiyle bir ağaç altında bir miktar siper olduktan sonra Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifi istikametinde avdet eyledik. ...Aman yâ Râb, Hatip Çayı'nın henüz yeni görmeye başladığım ne ferahfeza ne canfeza yerleri varmış. Öyle bir nezih mahalleri buldum ki dille tarif olunmaz. Gurûbun zerrin şuaâtı nehrin zümürdî sahillerini yıldızlara gark ederken menâzır-ı tabîyenin letafetine engüşt ber-dehân olmamak mümkün değildi. Kuşların civıltısı, kadın, erkek, çoluk çocuk tenezzühünün, müddessirî yeşil otları gördükçe coşa gelerek zemzeme-i nehri ihlâl eden tevâhuk-ı hamîr, bakaraaların velvedârı öyle bir âlem-i letafet tecessüm ettiriyordu ki tarif edemem. Hele Hatip Çayı sevâhilindeki iğde ağaçlarının mebzuliyeti şayan-ı hayret idi. Eğer bunlar çiçek açarlarsa ise vadi-i mezkûru müskir bir şatırla fâyihadâr eyleyeceğine şüphe yoktu. Akşam ezanı sırası bülbüllerin nağamât-ı rûhnevâzını dinleye dinleye avdet ettim."¹²²

"21 Mayıs 1336

...Balık Pazarı Meydanından ve Debbaghâne istikametinden Hatip Çayı kenarına doğru bir tenezzüh icrasına şitâban oldum. Çay kenarında baldırlarını dizlerine kadar sıvamış çamaşırçı kadınlar nazara çarpıyor ve hüthütlerle bülbüllerin ve tuyur-ı sâirenin terennümât-ı rûh-perveri gönüllere taze hayat bahş eyliyordu. Artık def-i nikap eyleyen şems-i revnak-feşân yavaş yavaş havayı teshin ediyor, nehrin yeşil sahilleri dünya cennetinden nişan veriyordu."¹²³

Günlüklerden, Ankaralıların yine çok gittiği bir yer olduğu anlaşılan Hatip Çayı kıyısındaki "Ulucak Çeşmesi" de önemli bir mesire olarak göze çarpmaktadır. Okul öğrencilerinin de piknik yapmak için seçtiği bu yere Yusuf Cemil Bey yalnız ya da arkadaşlarıyla defalarca gitmiştir. 3 Mayıs 1921'de günlüğüne şöyle yazmıştır: "Salı gecesi akşamdan hava iyi idi. Sabahı da iyi oldu. Bugün öğleden sonra yine elim ayağım kırılmağa ve vücuduma nöbet gelmeye başladı. Tez elden iki adet kinin yuvarladım ve yatmaksızın akşamı Hatip Çayı kenarında geçirdim. Çünkü yatsam belki de atlatamayacaktım ve Ulucak Çeşmesi kenarındaki yaz kahvesi pek güzel olmuştu ve bir kız mektebi talebâtı muallimeleriyle beraber çay kenarında tenezzühte idiler. Akşamüzeri gurup altın rengindeki ziyasını yeşillikler üzerine saçarken ben de ziraat mektebi yolu cihetinden avdet eyledim."¹²⁴ 1 Temmuz 1921'de ise, o sıralarda Kütahya Lisesi tarih öğretmeni olan ve Ankara'ya ziyarete gelmiş olan İsmail Hakkı Bey (Uzunçarşılı) ile Ulucak Çeşmesine gitmiş, hatta orada icra edilen ud ve kemanı dinlemişlerdir. Yine bir hafta sonra 8 Temmuz'da bu sefer kendilerine bu gezide Ankara Müstantığı Veli Bey eşlik etmiştir.¹²⁵

¹²² 1. Defter-14a/14b.

¹²³ 1. Defter-17b.

¹²⁴ 2. Defter-11b.

¹²⁵ 2. Defter-18a/18b.

Günlükten anladığımıza göre Ankara Belediyesinin bahçesi de halkın oturmak için tercih ettiği güzel bir dinlenme alanıdır. Elektrikle aydınlatılan bu bahçe Yusuf Cemil Bey tarafından ara ara dinlenmek için tercih edilmiştir. Hatta burada sinema gösterimi de yapılmaktadır. Ramazan ayına denk gelen 1920 yılının mayıs ayı sonlarında bu gösterimi Yusuf Cemil Bey 27, 29 ve 31 Mayıs akşamları izlemiştir. 29 Mayıs'taki gösterime İzmit Mebûsu Halil İbrahim ve Çorum Mebûsu Haşim Beylerle, 31 Mayıs'taki gösterime Yozgat Lisesi Öğretmenlerinden Simavlı Mehmet Faik ve kayınbiraderi Enver ve Yozgat Lisesi Öğretmeni Şevket Beylerle gitmiştir.¹²⁶

3.11.19. Ay Tutulması ve Yangın

Eski Türk inanç sisteminde ay tutulması ayın kötü ruhlar tarafından sarılması olarak algılandığı için bir şekilde ses çıkararak ay kötü ruhlardan kurtarılmaya çalışılırdı. Bu inanış şekil değiştirmiş şekilde Anadolu sahasında hâlâ görülmekte, ay tutulurken silah atma, davul, tencere çalma gibi uygulamalar yapılmaktadır. Cemil Bey 21 Şubat 1924 gecesi gerçekleşen ay tutulması sırasında Ankara'da bu uygulamaya şahit olmuş ve günlüğüne şunları yazmıştır: "...Bu gece saat iki raddelerinde silahlar atılmağa başlamış ve hafazanallah yangın var sanmış isek de bilahare ay tutulmasından neşet eylediği anlaşılmıştı. Meğersem çok yerlerde kalkmış olan bu âdet-i merdûde Ankara'da hâlâ cârî imiş..."¹²⁷ Görüleceği üzere Yusuf Cemil Bey ilk başta gece atılan silahlardan dolayı yangın olduğunu düşünmüştür. Bunun sebebi ise yine Anadolu'da hâlâ geçerli olan ve gece yangınlarında silah atarak insanları uyandırarak haber verme yöntemidir.¹²⁸ Cemil Bey 10 Eylül 1922 gecesi İzmir'in işgalden kurtarılması kutlamalarında atılan silahları da buna yormuş ve günlüğünde şöyle demiştir: "Pazar gecesi akşamdan hava iyi idi. Gece saat dört raddelerinde Ankara'nın her tarafında silahlar atılmaya başladı vehle-i ûlâda bir harîke delâlet ettiği zan olunan bu silahların İzmir'in alınmasından mütevellit âsâr-ı sūr ve şâdimânî olduğu anlaşıldı. Silah sesleri sabahlara kadar devam etti..."¹²⁹

¹²⁶ (1. Defter-19b/20a)

¹²⁷ (4. Defter-33a)

¹²⁸ Cemil Bey günlüğünde iki yangından bahsetmiştir. Bunlardan ilki 14 Ağustos 1922 Pazartesi günü Rus Sefaretinin yanmasıdır. Bu yangında elçilik binasıyla birlikte yirmi civarında ev de yanmıştır. Rusların elçilikte ayı beslemeleri ise dikkat çekicidir. Diğer yangın ise 6 Mart 1923'te Meclisin çatısında sobadan kaynaklı çıkan küçük çaplı bir yangın olup bu yangın büyümeden söndürülmüştür. Yusuf Cemil Bey bu yangınları şöyle anlatmıştır:

"13/14 Ağustos 1338

13 Ağustos 38 Pazar ve pazartesi gecesi akşamdan hava sıcakça idi. Saat ikiye doğru yangın var denildi. Harîk gece olmak münasebetiyle kira evimizin pek yakınında görüldüğünden oldukça telaşı mucip oldu. Sonra anladık ki harîk Kurşunlu Cami ittisalinde Rus Sefarethanesinden zuhur etmişti. Pazartesi gecesine müsadif olan harîk her türlü ikdâmâta ve bomba ile hane hedm edilmesine rağmen emkâkinin sıklığı ve suyun fıkdanı dolayısıyla yirmi bir hane muhterik olduktan sonra bastırılabilirdi... Rus Sefarethanesinde bulunan atlarla bir re's ayının kurtarılamayarak yandıklarını işittim." (3. Defter-12b)

"6 Mart 1339

...Bugün dehşetli bir lodos vardı ve meclis binasının sakafı soba paranasından tutuşmuş ise de itfaiyecilerin gayretiyle derhal söndürülmüştü..." (4. Defter-4a)

¹²⁹ 3. Defter-18a.

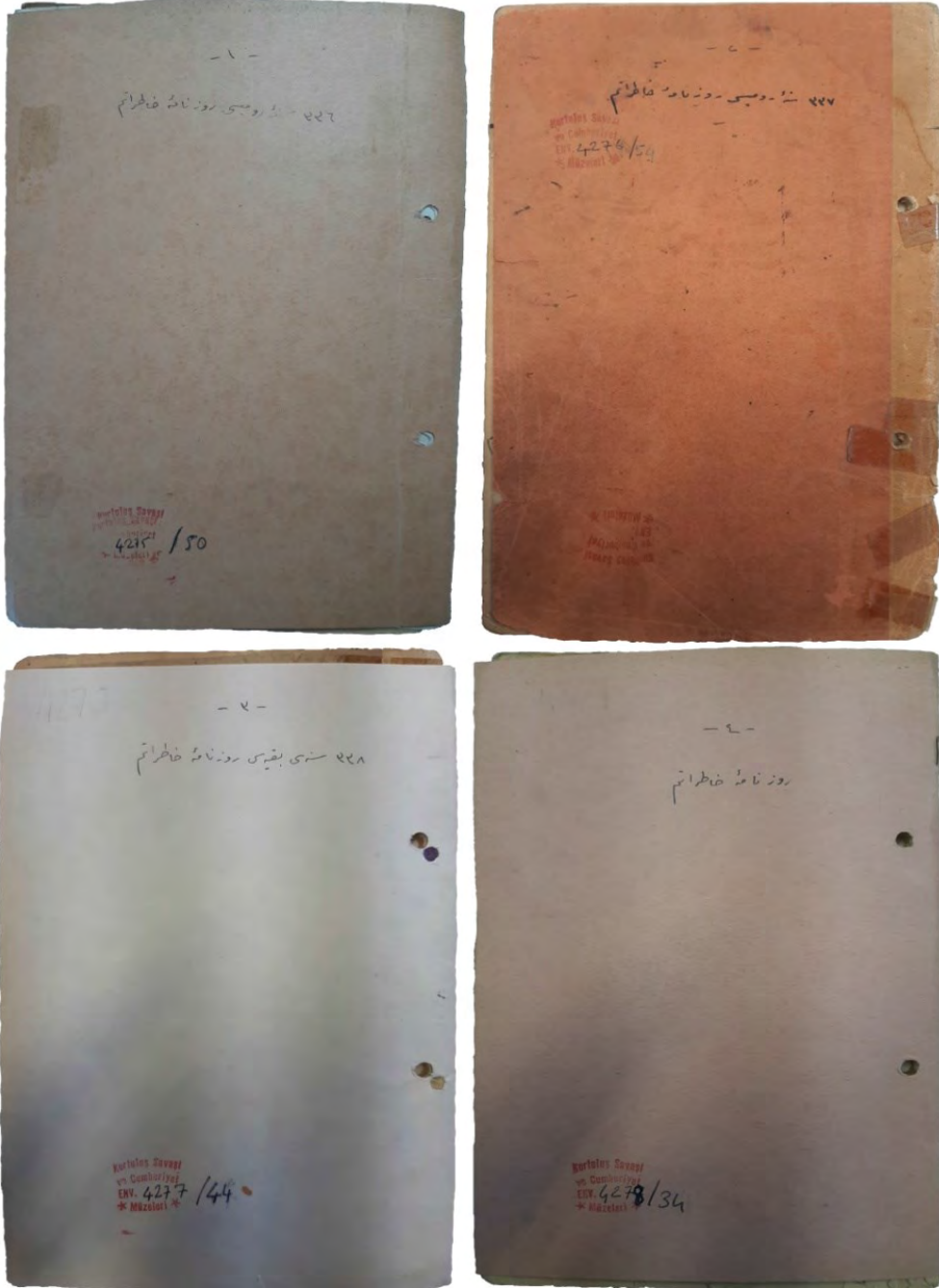
4. Sonuç

Yusuf Cemil Bey'in mebusluk yaptığı yıllarda tutmuş olduğu ve 23 Mart 1920 ile 6 Mart 1924 tarihleri arasını kapsayan dört defterlik günlüğü, içerdiği siyasi, sosyal ve ekonomik bilgiler bakımından dönemine ışık tutacak, tarih yazımında fayda sağlayacak bir belge niteliğindedir. Ankara Kurtuluş Savaşı Müzesinde bulunan bu günlükler dönemin siyasi manzarasından ziyade sunduğu insan manzaraları, halkın sosyal ve ekonomik şartları, eğlence kültürü gibi pek çok konuya dair içerdiği bilgiler ile Millî Mücadele yıllarının beşeri boyutuna ışık tutmaktadır. Bu noktada pek çok bilgiye haiz olan günlükler özellikle, önemli günlerin nasıl gerçekleştiği, kazanılan zaferlerden sonra yapılan kutlamalar, önemli kişilerin cenaze merasimleri ve halkın sahip olduğu folklorik bilgiler bu zor yılları anlamamızda bizlere yardımcı olacaktır. Günlüklerden, dönemin siyasi ve askerî hayatıyla ilişkili olarak; Meclisin açılması, başkanlık seçimi ve hükûmetin kurulması gibi önemli günlerin nasıl gerçekleştiği, I. İnönü, II. İnönü, Sakarya, Büyük Taarruz muharebeleri ile Lozan Anlaşması, İstanbul'un kurtarılması ve Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan kutlamalar ve 23 Nisan, 23 Temmuz Hürriyet Bayramlarının nasıl icra edildikleri, halkbilimsel değerler açısından ise bayram ve düğünler, halk takvimi, halk meteorolojisi, halk hekimliği, mesire yerleri gibi unsurlar tespit edilmiştir.

Kaynaklar / References

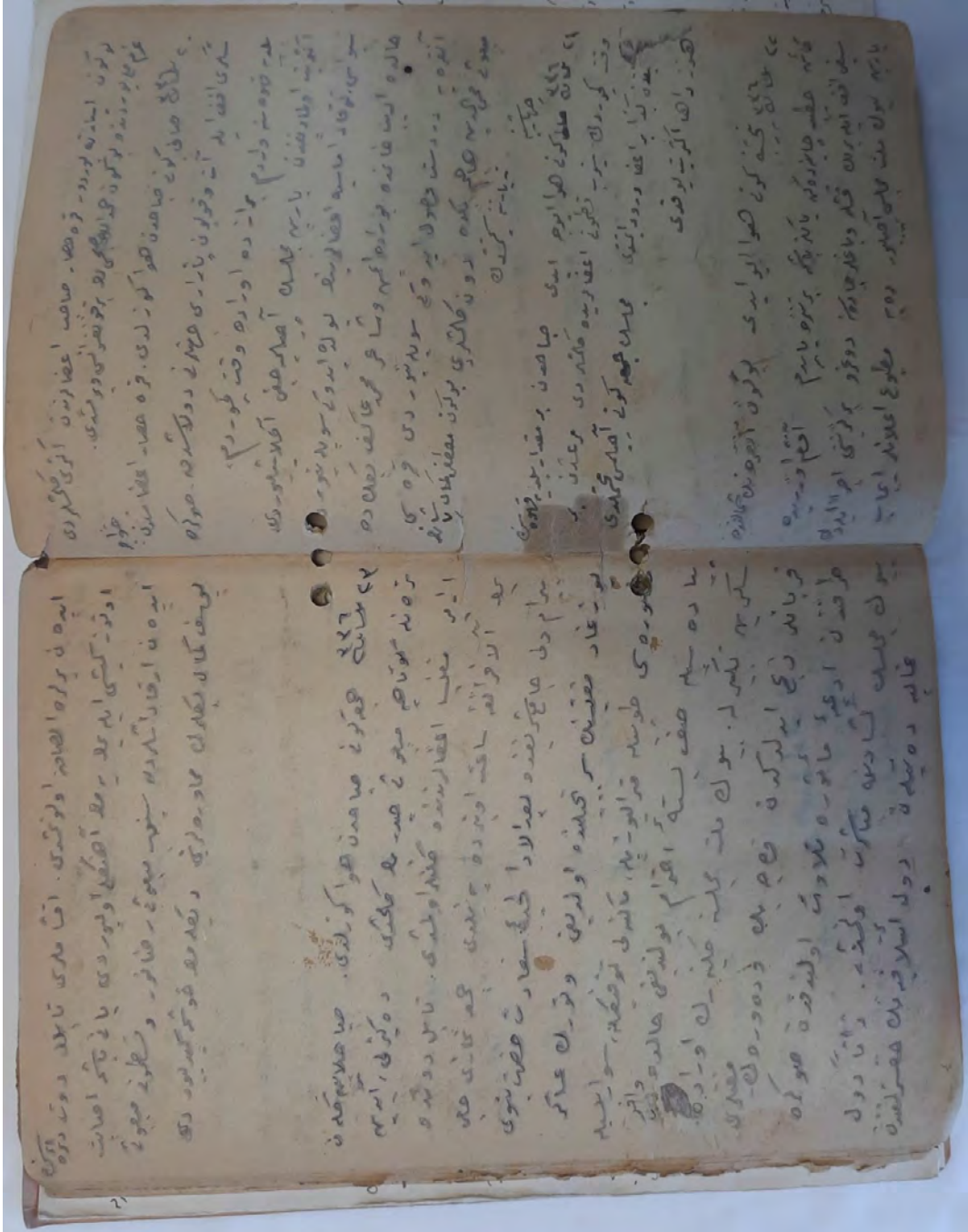
- Çoker. Fahri. (1995). *Türk Parlamento Tarihi*. Ankara: C. III, T.B.M.M. Vakfı Yayınları No: 6.
- Demircan, Ahmet. (2016). *Birinci Meclis Kütahya Mebuslarından Simavlı Yusuf Cemil Bey'in Kütahya Günlükleri*. Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları 4, 2. Baskı, Ankara 2016.
- Demircan. Ahmet. (2021). *Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlüğü*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Demircan. Ahmet. (2021a). *Birinci Meclis Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Şiirleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Mutlu. Mustafa. (2016). *İstanbul'da Halka Adanmış Bir Bayram: Bahar ve Çiçek Bayramı*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. S. 58, s.177-194.
- Yeşil. Mustafa Hakkı. (1954). *Kütahya Mebusu Simavlı Cemil Bey'in Manzum Bir Mektubu*. Kütahya: Kütahya Vilayet Matbaası.
- Yıldırım. Sema. (2010). *TBMM Albümü 1. Cilt 1920-1950*. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1.
- Yusuf Cemil Bey, 5. ve 6. *Defterler*. Mustafa Yeşil Kütüphanesi arşivi KB-346 / D.N.:5255 (Basılmamış)
- Yusuf Cemil Bey, *Ankara ve Meclis Günlükleri*, Ankara Kurtuluş Savaşı Müzesi Arşivi Env. No: 4275/50 – Env. No: 4276/54 - Env. No: 4277/44 – Env. No: 4278/34 (Basılmamış)
- Yusuf Cemil Bey, *Çakırdikenî Şiiri*, Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi arşivi Tespit No:20 (Basılmamış)
- Yusuf Cemil Bey, *Durub-ı Emsal*, Ankara Kurtuluş Savaşı Müzesi Arşivi Env. No: 4279/32 (Basılmamış)
- Yusuf Cemil Bey, *Menakıb-ı Asab-ı Kirâm*, Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi arşivi KB-347 / D.N.:5256 (Basılmamış)
- http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html (Son erişim 01.05.2022)
- https://apps.tbmm.gov.tr/im_dosyalar/dosyalar.php?rumuz=85&kutu=5&dosya=1868&gomlek=532&belgeid=1868 (Son erişim 01.05.2022)
- https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d01/SM_296_1_1.pdf (Son erişim 01.05.2022)
- H. 1321 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1903) Defa 30
- H. 1322 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1904) Defa 31
- H. 1323 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1905) Defa 32
- H. 1324 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1906) Defa 33
- H. 1325 Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, (M. 1907) Defa 34
- B.O.A. Y.PRK.ASK.00086.00082.001
- B.O.A. MF.KMT.01216.00038.001

EK 1. Ankara günlükleri (Kurtuluş Savaşı Müzesi)

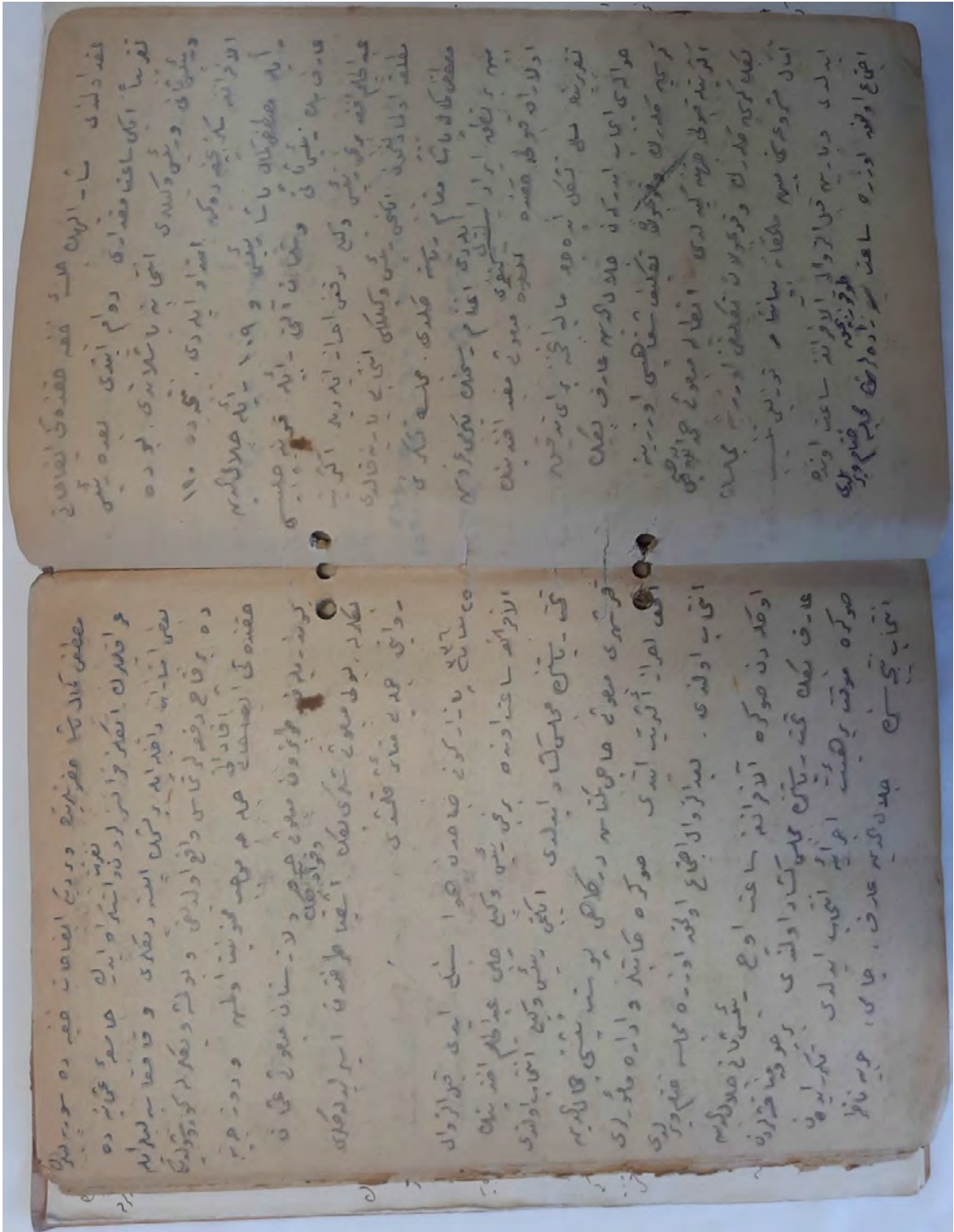

Ek 2. Meclisin açıldığı 23 Nisan ve meclis başkanının seçildiği 24 Nisan'da Cemil Bey'in günlüğüne yazdıkları -1- (1. Defter - 6b/7a/7b/8a/8b/9a/9b)

اللہ کے نام سے اور اللہ کے ساتھ
 انصاف کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 اولاد کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 جو اہل بیت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 برکت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 دوستانہ کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 خیر کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 شرف کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 شہادت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 فخر کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 اور اللہ کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 اسباب کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 حکمت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 ہر مصلحت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 موافقہ کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 سبب کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 و غیر ان کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 علم کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 علم کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ

نام و بیاد تو اللہ کے نام سے اور اللہ کے ساتھ
 دوستانہ کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 سلطنت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 طاعت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 بالائے الطمانین اور اللہ کے ساتھ
 ۱۶۷۱۱ جمادی الثانی کو صاف صاف ہو کر لڑی جس کا
 الاثر اظہار اعتقاد و جو کہہ دیکھ کر کسب
 کتب و کتب انصاف لہذا تمہارا کارنامہ صحت
 مضابطہ تمام امور و تصورات اور انی مضابطہ مضابطہ
 مقررین و مقررین انصاف انہی جو صحت و علم
 والاثر اظہار برکت ہر مصلحت کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 باسبب اساعت اور علم کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 باسبب بقیم انصاف کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 دوام باسبب و باسبب انصاف کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 اسبب لہذا مناقبہ کا جو ساتھ اور اللہ کے ساتھ
 تعلیم اسبب کے ساتھ اور اللہ کے ساتھ

19 Ocak - Müşavirlik...
 10 Ocak - Müşavirlik...
 11 Ocak - Müşavirlik...
 12 Ocak - Müşavirlik...

13 Ocak - Müşavirlik...
 14 Ocak - Müşavirlik...
 15 Ocak - Müşavirlik...
 16 Ocak - Müşavirlik...

Yazar Hakkında / About Author

**Doktora Öğrencisi Ahmet DEMİRCAN | Dumlupınar Üniversitesi |
ahmetdemircan43[at]gmail.com | ORCID: 0000-0002-6466-8945**

1984 yılında Simav'da doğdu. 2007 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü, 2010 yılında Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü bitirdi. Aynı yıl Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Edebiyatı Bölümünde âşıklık geleneği üzerine hazırladığı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Dumlupınar Üniversitesinde doktora eğitimi sürdürmektedir. 2007 yılından beri Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmakta, üniversite yıllarından beri derleme ve arşiv çalışmaları yürütmektedir. Muhtelif internet sitelerinde, ulusal ve yerel dergi ve gazetelerde edebiyat ve tarih içerikli iki yüze yakın yazısı yayımlanmıştır. Yayımlanmış 17 kitabı şöyledir: Birinci Meclis Kütahya Mebuslarından Yusuf Cemil Bey'in Kütahya Günlükleri, İç Ege Yörükleri Soy Kütüğü, Dervent'ten Derbent'e, Simav Mânileri, İlk Nüfus Sayımında Dağardı Kazası, 19. Yüzyılda Kütahya Etyemez Köyü, Simav Tarihinden ve Kültüründen Notlar, Naşa Ağzı Sözlüğü, Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmelerinde Simav, Germiyan Diyârından, Eğrigöz Kazası Nüfus Defteri, Osmanlı Arşivlerinde Bozüyük, Osmanlı Arşivlerine Göre Şaphane Tarihi, Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlükleri, Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Şiirleri, Antik Çağda Simav, Bir Cönkün Dilinden Âşık Ömer Şiirleri.

**PhD Student Ahmet DEMİRCAN | Dumlupınar University |
ahmetdemircan43[at]gmail.com | ORCID: 0000-0002-6466-8945**

He was born in 1984 in Simav. He graduated from Gazi University, Gazi Education Faculty, Department of Turkish Language and Literature in 2007, and from Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration in 2010. In the same year, he completed his master's degree with his thesis on the tradition of minstrelsy at Gazi University, Institute of Social Sciences, Department of Folk Literature. He continues his doctoral studies at Dumlupınar University. He has been working as a Turkish Language and Literature Teacher in the Ministry of National Education since 2007 and has been conducting compilation and archive studies since his university years. He has published nearly two hundred articles on literature and history in various internet sites, national and local magazines, and newspapers. His 17 published books are as follows: Birinci Meclis Kütahya Mebuslarından Yusuf Cemil Bey'in Kütahya Günlükleri, İç Ege Yörükleri Soy Kütüğü, Dervent'ten Derbent'e, Simav Mânileri, İlk Nüfus Sayımında Dağardı Kazası, 19. Yüzyılda Kütahya Etyemez Köyü, Simav Tarihinden ve Kültüründen Notlar, Naşa Ağzı Sözlüğü, Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmelerinde Simav, Germiyan Diyârından, Eğrigöz Kazası Nüfus Defteri, Osmanlı Arşivlerinde Bozüyük, Osmanlı Arşivlerine Göre Şaphane Tarihi, Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Simav Günlükleri, Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Şiirleri, Antik Çağda Simav, Bir Cönkün Dilinden Âşık Ömer Şiirleri.